

Les querimoniae:
Context, forma i recull dels documents
estudiats

Treball Final de Grau
presentat per
Santiago Zamora

Sota la supervisió del
Dr. Daniel Piñol i Alabart

Barcelona, setembre 2014

Índex

1. INTRODUCCIÓ.....	4
1.1 Objectius	4
1.2 Metodologia	4
1.3 Estat de la qüestió	4
2. LES QUERIMONIAE.....	6
2.1 Què és una <i>querimoniae</i> ?	6
2.2 Forma i estructura de les <i>querimoniae</i>	9
2.3 Tipus de <i>querimoniae</i>	11
2.4 Context històric	14
3. QUERIMONIAE DEL SEGLE XI	19
3.1 Violència feudal.....	19
3.2 La situació dels camperols.....	20
3.3 Judicis.....	21
3.4 Exemples de <i>querimoniae</i> entre senyors i vassalls	23
4. QUERIMONIAE DELS SEGLES XII-XIII.....	27
4.1 Situació del camperolat	27
4.2 Situació de l'església.....	27
4.3 Les <i>querimoniae</i> entre senyors	28
4.4 Les <i>querimoniae</i> entre camperols i senyors.....	29
4.5 Exemple de <i>querimoniae</i> entre diferents senyors	30
4.6 Exemples de <i>querimoniae</i> entre senyors i vassalls	31
4.6.1 Queixes dels vassalls contra els senyors	32
4.6.2 Queixes dels senyors contra els vassalls	35
4.6.3 Queixes del comte contra els seus vassalls.....	36
4.7 Exemples de <i>querimoniae</i> entre camperols i senyors.....	39
5. CONCLUSIONS.....	48
6. ÍNDEX DE LES QUERIMONIAE.....	51
7. BIBLIOGRAFIA.....	53
8. WEBGRAFIA.....	59

Paraules clau

Querimoniae, greuges, queixes, segle XI, segle XII, segle XIII, Catalunya, revolta feudal, violència, robatoris.

Resum

Les *querimoniae* són uns documents de caràcter jurídic que mostren la relació entre els diversos grups socials. La informació que inclouen està relacionada amb la violència, el poder i el control exercit per la noblesa. Aquesta recerca té com a objectiu descriure la forma i contingut d'aquests documents, així com reunir les *querimoniae* estudiades i la informació trobada en aquests treballs.

Key words

Querimoniae, affront, complaint, century XI, century XII, century XIII, Catalonia, feudal riot, violence, theft.

Abstract

The *querimoniae* is a legal document that shows the relation between the different social groups. The information included in those texts is related with violence, power and control of the nobility. These research have as an objective to describe the form and what contain those documents, as well as making a compilation of the *querimoniae* studied and the information found on those studies.

1. INTRODUCCIÓ

1.1 Objectius

Els objectius d'aquest estudi són, per una banda, recollir de forma exhaustiva les diverses querimònies que han estat estudiades per la bibliografia actual i en les que participin senyors laics. D'aquesta forma la seva recopilació permetrà, alhora, plantejar una visió general d'aquesta tipologia documental tan diversa, rica i de la que encara queda molt per treballar.

I, d'altra banda, un cop reunida la documentació treballada, realitzar una classificació per ordre cronològic marcant els diferents períodes i les diferents formes documentals de les *querimoniae*, construint un relat coherent que pugui servir de punt de partida per a recerques futures facilitant la reunió dels coneixements adquirits sobre la matèria.

1.2 Metodologia

Per a assolir els objectius esmentats ha estat necessària la utilització de les obres publicades sobre el tema a tractar que contenen transcripcions o explicacions de les diverses querimònies. Un cop recollides, han estat classificades cronològicament i en grups. Altres obres de caràcter més general han estat utilitzades per situar millor el context.

Un cop ordenats els documents, amb el suport de la bibliografia, cal tractar de definir les *querimoniae*, explicant la seva forma per a facilitar la seva comprensió i la recerca futura d'aquests documents als arxius.

Arrel del coneixement d'aquests documents i de la seva recollida cal establir el context i forma específica dels diferents grups de *querimoniae* i, finalment, trobar algunes tipologies que són continuació d'aquesta.

1.3 Estat de la qüestió

Per a realitzar l'estudi de les *querimoniae* cal tenir una visió i comprensió del feudalisme; la seva gènesi, maduresa i, sobretot, la relació d'aquest amb la violència, el domini de la terra i les característiques socials que divideixen a la població entre privilegiats i no privilegiats. Per a aquests coneixements destacarien les obres de Bonnassie, Duby i els articles de Sabaté i Curull.

Dins d'aquesta visió de caràcter general per a la comprensió de la tipologia documental tractada són molt importants, també, les obres de Salrach, sobretot en allò referent a l'aparell judicial. Aquest està íntimament relacionat amb les querimònies, que tenen certes característiques (com la forma, que serveix com a recull dels motius del judici i, que en alguns casos, les trobem inserides en aquests) que, durant l'evolució, les relaciona amb els judicis i les negociacions.

Referent al tractament de les querimònies com a tal és fonamental l'estudi de Blanca Garí per a les *querimoniae* del segle XI, sobretot les referents al llinatge dels Castellvell. A més, en un article posterior, planteja de forma molt escaient la manera com s'hauria d'interpretar correctament aquests documents encara no treballats en profunditat. Respecte al segle XII, els treballs monogràfics sobre aquestes *querimoniae* estan centrats en aquelles que procedeixen dels camperols que es queixen dels seus senyors feudals; de les que disposem de dos estudis de gran interès. Un, obra de Bisson, de caràcter general i centrat en el contingut dels documents, i l'altre, obra de Salrach, que no només tracta el contingut sinó que el relaciona amb l'aparell judicial i el context.

A més d'aquests treballs trobem un seguit d'articles fonamentals per a aquest estudi, articles de menys entitat que tracten sobre història local, microhistòria o estudis lingüístics sobre la llengua catalana, que aporten alguna transcripció o tractament del document de forma parcial. Aquests estudis ens permeten arribar a reconstruir millor la forma i situació d'aquesta documentació al centrar la seva atenció en la situació a nivell local. Per a conèixer-la caldrà estudiar els textos amb més detall i, per tant, tenint una visió parcial però més acurada de la que podríem obtenir d'obres com la de Bisson, que estudien els textos en perspectiva aconseguint una imatge global.

2. LES QUERIMONIAE

Per a l'estudi d'aquesta tipologia documental que ens ocupa és fonamental fixar els termes principals que s'empren per a referir-se a aquesta. Els diferents autors han utilitzat múltiples formes per a anomenar-la, en gran part, degut a la gran diversitat que podem trobar en aquest tipus de documentació.

He decidit emprar el terme "*querimoniae*" per a referir-me a la tipologia documental que trobem des del segle XI fins als inicis del segle XIII. He utilitzat el terme llatí en plural degut a la forma del document, que no ens expressa una única queixa, sinó un llistat de queixes normalment extens. Per a fer la lectura més àgil utilitzo també el terme "querimònia", en aquest cas en català i singular, referint-me únicament al document, la tipologia del qual és la *querimoniae*. Finalment, parlo de queixes per a referir-me a cadascun dels clams o protestes que podem trobar dins d'una querimònia.

2.1 Què és una *querimoniae*?

Segons el diccionari català-valencià-balear d'A. M. Alcover i F. de B. Moll de l'Institut d'Estudis Catalans, una querimònia es tracta d'una querella, és a dir, "1- Queixa, manifestació de disgust amb paraules. 2- Discòrdia, desavinença de dues o més persones que es fan retrets o queixes mútuament. 3- Clam presentat contra algú o alguna cosa considerada injusta o perjudicial"¹. En el cas concret que tractem, la definició més escaient seria la tercera, es tractaria d'un clam² presentat per un individu o un col·lectiu contra un noble, el qual fa un seguit d'accions que el primer considera il·legítimes i, per aquest motiu, es queixa al senyor suprem buscant una compensació i un retorn a la situació que li és favorable. Tot i així, podem veure que les altres dues definicions també estan relacionades amb el contingut d'aquests clams. En aquest sentit, tant Blanca Garí com Josep Maria Salrach, recolzen aquesta definició del diccionari a les seves respectives obres. Blanca Garí parla de les querimònies com a

¹ <http://dcvb.iecat.net/>

² Una de les paraules emprades als pergamins és clamores.

"inventarios de quejas"³ i Josep Maria Salrach com a "l·listes de queixes elaborades probablement per ser emprades com a prova de judicis o negociacions"⁴. És important destacar que aquesta documentació es produeix entre un vassall i el seu senyor⁵. Podem trobar queixes tant del vassall contra el senyor com del senyor contra el vassall.

Hi ha un cas especial de querimònies que són les que provenen dels camperols contra els senyors feudals, que Salrach, al tractar-les, va un pèl més enllà al relacionar-les, directament, amb documentació anterior dient que "les *querimoniae* pertanyen a la mateixa tradició de les *clamores*, *rancures* o *querelles* del segle XI"⁶. D'aquesta forma relaciona les queixes del segle XI com a precedent de les escrites durant els segles XII i XIII, moment àlgid d'aquestes queixes fruit de la segona revolta feudal. D'aquesta forma uneix les dues formes de fer querimònies, en el que considero una única tipologia documental. Cal destacar que les querimònies són queixes "carentes de prueba alguna más que la palabra"⁷ i, per aquest mateix motiu, el canvi en la forma de concebre la justícia, que dóna més valor a les proves que a la paraula, acabarà modificant definitivament aquesta tipologia i provocant la seva extinció.

La funció de les *querimoniae* és delimitar, acotar i orientar l'exercici de la violència com a font d'ingressos.⁸ Per tant, la seva utilitat és tractar de frenar les apropiacions de drets de l'altre per tal de poder imposar les teves, sempre en el marc de l'establiment del feudalisme. Els senyors, tant els més grans com els més petits - que segueixen depenent dels grans i cerquen recursos per aconseguir una major independència -, busquen reunir tots els recursos possibles per a mantenir i augmentar el seu estatus a costa de la pagesia. Amb una producció i mà d'obra limitada, aquesta voluntat es convertirà en competència entre senyors i en un augment de l'explotació dels camperols. Per aquest motiu, aquesta tipologia documental quan està escrita per senyors, busca acotar i delimitar les exaccions de l'altre per a mantenir les pròpies. En canvi, quan les queixes provenen d'una comunitat pagesa o de petits magnats

³ Garí, 1984, p. 7.

⁴ Salrach, 1990, p. 11.

⁵ Garí, 1984, p. 17.

⁶ Salrach, 1990, p. 11.

⁷ Garí, 1984, p. 31.

⁸ Garí, 1984, p. 46.

locals busquen acotar i delimitar les accions violentes per a mantenir la seva llibertat. Per a poder aconseguir la seva funció, les *querimoniae* "han de servir bé com a instruments d'apel·lació a un poder superior, arbitral o judicial, bé com a proves documentals per a una eventual negociació de la qual se'n pugui esperar reparació"⁹.

Aquests llistats de queixes tenien una contrapartida de l'altre bàndol, qui presentava un llistat de queixes contra aquell que ho emanava i, en alguns casos, justificava les seves accions. El que desconeixem és si es posava per escrit de forma habitual, perquè no hi han prou documents escrits que ho mostrin.¹⁰ Aquesta existència d'una contrapartida no només és una conclusió lògica sinó que, en alguns casos molt concrets, sí que ens ha arribat, com les queixes de Guillem Ramon contra Berenguer que tractaré amb més detall més endavant. D'aquestes queixes tenim dos documents que mostren que les accions es produïen en ambdós bàndols i que el problema és molt més complex del que sembla. No podem parlar d'un seguit de persones que tractessin d'aprofitar-se i obtenir més benefici a costa d'un tercer, sinó que observem que aquesta apropiació injusta es produïa tant dels senyors contra els vassalls com dels vassalls contra els senyors, tractant ambdós d'obtenir el màxim profit possible mitjançant un continu joc de força. En el cas de les queixes provinents dels camperols no trobem contrapartides, ja que aquests no tenien prou força, ni física ni judicial, per a poder tractar de millorar la seva situació o d'arrabassar quelcom al senyor. En tot cas, segurament, empraven el frau i altres eines similars per a evitar part del pes de les exaccions.

En definitiva, les *querimoniae* eren documents de caire jurídic que s'utilitzaven com a instrument d'apel·lació o d'una eventual negociació com hem comentat anteriorment. Garí també considera que "no siempre debieron realizarse en el contexto de un juicio, y ni siquiera tal vez, pretendiera hacerlo, sino que se situan más bien en el marco de una negociación"¹¹. La finalitat d'apel·lar a un poder superior en totes aquestes querimònies és clara (sent aquest poder superior el comte, el comte-rei, un senyor important - senyor d'aquell de qui es

⁹ Salrach, 1992, p. 20.

¹⁰ Garí, 2004, p. 71.

¹¹ Garí, 2004, p. 70.

queixen - o Déu), però que aquests documents fossin capaços de produir un judici no és tan clar. Encara no s'ha pogut trobar cap relació, ni directa ni indirecta, de que aquestes queixes provoquessin un judici posterior. El que sí que s'ha pogut observar és que, en alguns casos, han suposat que s'arribi a alguna mena de negociació entre les parts o alguna possible imposició. És el cas del canvi de castlà en algunes vil·les com la de Font-rubí, on Berenguer de Bleda deixa de ser castlà després d'un seguit de queixes l'any 1172¹², o el cas del monestir de Sant Cugat a qui Jordà de Santmartí i els seus fills li prometen (als monjos del monestir) no fer més toltes i forces¹³. Si ens fixem en les conseqüències d'algunes d'aquestes queixes i en la forma tan particular dels documents observem que "estaban escritos pensando en un auditorio y un público"¹⁴. També cal destacar que hi han algunes *querimoniae* inserides en un judici i, d'aquestes, podem observar les resolucions. Aquestes querimònies són sempre entre nobles i no provinents dels camperols.

Les *querimoniae* desapareixeran de la documentació catalana a inicis del segle XIII. De fet, les més tardanes (igual que les primeres encara estaven molt lligades als capbreus) ja estan carregades d'una nova manera de pensar i estan més relacionades amb les noves pràctiques judicials que les reminiscències que podem trobar que les relacionin amb aquesta tipologia documental.¹⁵

2.2 Forma i estructura de les *querimoniae*

Dins d'aquesta tipologia documental és molt difícil generalitzar, ja que els documents són molt diferents entre ells. Tractaré, doncs, de remarcar els elements comuns i la tendència a les formes dels documents segons els tipus de querimònies, però és factible trobar documents que incompleixin aquestes generalitzacions. Primer analitzaré els elements externs, on caldrà destacar el suport i la llengua, i, finalment, els elements interns.

Les querimònies estan redactades sobre pergamí. Les mides d'aquests són molt variables i trobem des de grans pergamins pulcrament tractats fins a petits

¹² Bisson, 1984, p. 207.

¹³ Salrach, 1990, p. 22.

¹⁴ Garí, 2004, p. 72.

¹⁵ Garí, 1984, p. 49

fragments de pergami amb formes diverses que, molt probablement, eren restes sobrants de la confecció de pergamins majors. Per tant, la forma física de les querimònies és molt diferent. En general, els documents més petits i amb formes més irregulars provenen dels camperols.

La llengua utilitzada per a escriure-les és el llatí. Aquest llatí es va degradant conforme els escrits són més moderns, però la influència de mots i formes del català és diferent segons l'emissor. La influència del català en l'escrit és important a partir del segle XII, però té una presència més important en els textos que provenen d'una vil·la - fets per camperols i magnats locals - que aquells que el seu emissor és noble. Probablement, això estigui relacionat amb la inversió de menys recursos en aquells provinents de la vil·la en l'escriptura - i, per tant, escrit per escrivans amb menys experiència i coneixements - i perquè és molt probable que els dictessin els camperols que parlaven en català. Sembla que "con toda probabilidad, en muchas ocasiones les *querimoniae* debieron ser expresadas oralmente"¹⁶. Tot i aquesta generalització, cal destacar que trobem documents provinents de nobles i, fins i tot, anteriors al segle XII, amb una gran importància i influència del català. Destacaríem en aquest sentit els *Greuges de Guitart Isard* (1095-1098) fruit d'estudis relacionats amb l'aparició i forma de la llengua catalana¹⁷. Alguns documents del segle XII ja estarien escrits completament en català, com el cas dels homes d'Hostafrancs.

Entre els elements interns, destacaria que aquests documents no porten signes de validació ni invocació que puguin indicar una pràctica escriptural concreta i s'expressen en un vocabulari que no segueix cap mena de formulari i que s'allunya dels estereotips legals¹⁸. A més, manquen de datació de cap tipus, testimonis, signatures o marques de notari. Per a poder reconèixer aquests documents - a més de l'ajut de trobar un document sense cap mena de fórmules ni marques que permet cercar possibles querimònies - cal observar la forma i l'ús dels temps verbals. "Els verbs que s'hi utilitzen són: *tollere*, *abstulere*, *frangere*, *verberare*, *eiicere*, *auferre*, *perdere* i d'altres de semblants.

¹⁶ Garí, 1984, p. 8.

¹⁷ Avenzoa, 2007, p. 250.

¹⁸ Garí, 2004, p. 72.

En conjunt, no substitueixen pas verbs d'un sentit més neutral, com ara *donare*, *colligere*, *tenere*, sinó que en comuniquen un to tan inequívocament negatiu als documents que els contenen que no podem pas esperar de treure'n un sentit estrictament fiscal"¹⁹.

Tot i la manca de formularis podem intentar establir un seguit de punts en comú. L'estructura d'aquests documents és similar a la dels comptes o capbreus, però són comptes de violències. Al protocol s'acostuma a presentar qui és l'emissor, a qui li dirigeix les queixes - senyor eminent - i contra qui van aquestes. Dues de les formes més habituals d'iniciar el document seria "querimonia quas habet" i "hec sunt *querimoniae* quas habebat". Després de presentar a l'agressor i a l'emissor de les queixes s'inicia el text amb un llistat exhaustiu de tots els mals rebuts per culpa d'aquest i, en molts casos, el document finalitza de forma abrupta o amb alguna frase que comunica que hi han moltes altres queixes que no ha pogut citar al document, per tant, aquesta tipologia documental no tindria escatocol. Fins i tot, dins d'aquest llistat exhaustiu moltes vegades apareixen frases que indiquen que el llistat no és complet i que hi han moltes més queixes que no poden plasmar per escrit, com per exemple a Corró "et multa malafacta que per carta [...] non possumus"²⁰.

2.3 Tipus de *querimoniae*

Les querimònies les podem distingir segons qui és l'emissor i contra qui estan fetes les queixes o, també, en alguns casos, segons la forma del document.

Segons la procedència social de l'emissor del document, dividiríem els documents entre les queixes entre senyors i les queixes dels camperols contra els senyors. Dins d'aquests dos grups grans, les queixes entre senyors serien les que tenen més diversitat de procedència. Aquestes poden ser les queixes d'un comte contra els seus vassalls, d'un vassall del comte contra els seus propis vassalls o provinents de l'església que es queixen de les violències d'un milite dins dels seus dominis. També trobem querimònies en sentit invers, de vassalls que es queixen dels seus senyors, normalment per incompliment de

¹⁹ Bisson, 1997, p. 81.

²⁰ Arxiu de la Corona d'Aragó, Extrainventari 3214.

pagaments. En canvi, les queixes provinents de les vil·les - que he anomenat dels camperols - no les podríem subdividir d'una forma tan clara perquè la seva forma és més diversa. Aquestes serien queixes on l'emissor són els habitants d'una vil·la o rodalies i, per tant, la majoria són camperols; però podem trobar també que s'afegeixin a les queixes alguns magnats locals o alguns artesans. Una diferència important entre ambdós grans grups de queixes, a més de la categoria social que atorga privilegis i que permet que obtinguin millors resultats en els judicis i negociacions, és que l'emissor, en el cas de les queixes entre senyors, acostuma a ser un únic individu (o un número molt reduït) i, en canvi, les que provenen de les vil·les inclouen un notable nombre de persones.

Si tractem de distingir les querimònies segons la forma, trobem que la majoria tenen la forma general descrita a l'apartat anterior, però cal destacar l'existència d'un seguit de documents que podem interpretar com a querimònies per l'elaboració de queixes contra un senyor, però que estan inserides en una altra tipologia documental com els capbreus o els judicis. Per tant, podem trobar documents que tenen les característiques d'altres tipologies i que, al final o en algun punt d'aquest, hi han un seguit de queixes escrites de la forma habitual de les querimònies. La tipologia més comuna per a aquest tipus de querimònia és el capbreu. En alguns casos trobem un document amb la forma d'un capbreu que conté un llistat de queixes relacionades, sobretot, amb apropiacions de terres. "El memorial de *Valmala*²¹ és un dels exemples més il·lustratiu de text amb barreja de formes. Aquest document comença i acaba en forma d'inventari de les terres que Dorca tenia del comte a Valmala, però el document no podia pas haver-lo fet Dorca o els seus homes, ja que els primers apartats contenen una sèrie d'apropriacions a expenses dels sotsarrendataris a *Pegeres*²². Això implica que hi ha un tercer que va interrogar als arrendataris. Bisson també afirma que aquesta relació entre capbreus i querimònies pot ser perquè aquestes darreres, en una qüestió diplomàtica, derivin dels capbreus, ja que el capbreu era la forma de comptes administrativa antiga i fonamental. A més, considera que "it will be a mistake to distinguish categorically between surveys (capbreus), accounts of receipt and expenditure, and lists of

²¹ ACA Extraintentari 3202.

²² Bisson, 1997, p. 80.

complaints"²³. Aquestes tipologies documentals tindrien, doncs, una forma general molt similar.

L'altre model més habitual de *querimoniae* inserida dins d'una altra tipologia documental és aquella que es troba inserida en un judici. Aquestes estan datades clarament, quelcom que facilita la recerca, el coneixement i la comprensió del text. Tenen una forma molt similar als documents que ja hem descrit anteriorment amb l'avantatge de que tenen, a més de la datació, símbols de validació i altra informació que trobem al judici, com les resolucions que ens ajuden a comprendre millor el sistema de justícia de l'època. Un cas especial és la *querimoniae* entre Guillem Ramon II de Castellvell i el seu vassall Ponç Pere de Banyeres (que tractaré més endavant), perquè trobem les queixes del senyor contra el vassall i del vassall contra el senyor en el mateix document; fet que facilita veure com les queixes no són unilaterals sinó que ambdues bandes tenen queixes. Aquest fet és molt difícil de conèixer quan les queixes es troben en diferents documents, ja que la probabilitat de conservar ambdós és menor. Per aquest motiu és molt important aquest document que ajuda a fer-nos una idea de les tensions i el continu estira i arronsa entre nobles durant la segona revolta feudal.

A partir de Jaume I la tipologia documental anomenada "*querimoniae*" desapareix. Aquesta desaparició no és fruit de que el text ja no tingui cap valor o sentit, sinó a un canvi en la forma jurídica d'actuar i les ordinations de Pere I a favor dels nobles que impedièn les queixes de les classes baixes. Per aquests motius la tipologia evolucionarà i donarà lloc a unes altres, igual que podríem considerar que el capbreu va donar lloc a les *querimoniae* per tal de cobrir una nova necessitat (només que en el cas que tractem, la tipologia documental sí que desapareixeria, al contrari que el capbreu). Un document relacionat que guanyarà força amb el temps serà el memorial de greuges. En aquesta tipologia documental també s'inclou un llistat de queixes, però l'estructura i funcionalitat és diferent. A més, es dirigeix directament al rei i podem observar que aquest dirimeix en el conflicte (mentre que a les *querimoniae* només podem trobar notícies de que, en alguns moments i casos

²³ Bisson, 1998, p. 78.

particulars, sembli que actuï el monarca). Hi han autors que consideren aquests documents iguals que les *querimoniae*, doncs encara trobem moltes similituds, però tant la funcionalitat com la forma són diferents. La forma d'aquests documents està més relacionada amb els inventaris.

Altres tipologies documentals que serien evolució de les *querimoniae* les podríem trobar en el segle XIII tractant de solucionar conflictes que, anteriorment, es tractaven amb les *querimoniae*. Com exemple, trobaríem el document de 1267, escrit a Girona amb Jaume I com a àrbitre, on es desgranaven tots els greuges entre Ponç Hug d'Empúries i Ponç Guillem de Torroella i on el rei fallava a favor del segon.²⁴

També trobem cartes, en el sentit epistolar, que supleixen aquesta funció, com la dirigida per Guillem de Fontfreda - de Sant Joan de les Fonts - qui, en nom de les quatre parròquies del terme de Castellfollit de la Roca, on era procurador, exposa al monarca les queixes dels camperols per les violències exercides per Ramón d'Empúries i Huguet d'Empúries, vescomtes de Bas i senyors de Castellfollit. L'estructura d'aquest document, en forma d'inventari, recorda als memorials de greuges, però encara guarda moltes similituds amb les *querimoniae*.

2.4 Context històric

Les querimònies, com hem pogut observar per la seva forma i contingut, les trobem íntimament relacionades amb el sistema feudal. Aquest seguit de queixes no tindrien sentit sense la lluita de poders entre les classes nobles i la violència que aquesta lluita comporta.

El punt de partida en el procés de senyorització i castralització es troba en el segle IX i es desenvolupa més intensament al segle X, on les grans famílies vescomtals i vicarials també lluiten per afermar els seus respectius llinatges i les seves bases rendístiques. La patrimonialització de l'ofici, que era públic, i de les seves rendes obtingudes garantien la pujança social i la proximitat al poder. Aquestes es duran a terme en paral·lel a un assentament de caràcter religiós. A la segona meitat del segle X els comtes s'enfrontaran amb barons amb la

²⁴ Soldevilla, 2003, p. 93.

voluntat de retenir les rendes de que gaudeixen com a béns privats.²⁵ Observem, doncs, que al llarg del segle X - i amb més força al segle XI - "se debilitan las estructuras y formas heredadas del Estado carolingio y aparecen nuevas formas de organización del poder y nuevas estructuraciones del orden social"²⁶. És fruit d'aquesta feblesa d'estructures i de la privatització de les rendes de l'Estat que sorgiran les fortes tensions que provocaran l'anomenada primera revolta feudal, on els nobles buscaran i aconseguiran establir la seva pròpia jurisdicció. Salrach defineix la història del procés de feudalització com "la conversió d'aquests dominis públics en dominis privats de l'aristocràcia"²⁷. Parlaríem, doncs, d'una crisi del sistema fiscal que portarà a la degradació de les antigues llibertats pageses i a la millora de la situació dels esclaus, evolucionant ambdues fins a arribar a un punt on es confonen en la servitud medieval, que només podem entendre en el marc d'aquesta pèrdua de poder estatal i augment, per contra, del poder dels particulars. Això desembocarà en la pèrdua de la noció dels drets i deures col·lectius per a afirmar els drets individuals d'una minoria privilegiada.²⁸

Aquesta nova forma de relacionar-se de la societat és la que anomenarem feudalisme. El terme feu apareix al segle XI designant unes pràctiques institucionals i documentals específiques que alteren les formes de relació i que condicionen el desenvolupament d'uns valors determinats. Aquest concepte no només impregna la noblesa, sinó que també el trobem a la literatura i a la religió, propiciant l'aparició d'aquests nous valors socials.²⁹

Aquest feudalisme queda intrínsecament lligat al territori, que es converteix en una concatenació inextricable de castells termenats i termes que permeten un ple control de la població que hi és encabida. Permet també l'afermament dels vincles, drets i guanys que s'allargaran sota la figura dels castlans que s'encarregaran de cada unitat castral. Aquests explicaran l'expansió bèl·lica sobre territori islàmic i l'articulació armada, que culminarà al segle XII amb les preses de Lleida i Tortosa. El tancament d'aquesta frontera estarà relacionat

²⁵ Sabaté, 2010, p. 173.

²⁶ Garí, 2004, p. 65.

²⁷ Salrach, 1997(2), p. 31.

²⁸ Salrach, 1997, pp. 30-35.

²⁹ Sabaté, 2010, p. 173.

intrínsecament amb una nova fase de violència a l'interior d'aquesta, ja que els barons necessiten diners i recursos per a ostentar el nivell que els correspon.³⁰

En el pas del segle XI al segle XII, les *contenciones* i les *altercationes* mostren una violenta disputa entre senyors per rendes i jurisdiccions. Observem que aquests conflictes estan relacionats amb l'augment de l'exigència impositiva dels castllans i altres agents senyorials sobre els camperols, que els senyors neguen haver consentit.³¹ Aquest augment de les exaccions es pot explicar si observem el segle XI. Durant aquest, els senyors havien après a utilitzar els seus drets jurisdiccionalis de forma arbitrària per a introduir exaccions banals com multes, rescats o embargaments i, d'aquesta forma, enriquir-se.³² Per tant, observem que els seus agents actuen a imitació dels actes fets pels nobles durant el segle anterior i "observem el pas de petits magnats ambiciosos a petits senyors"³³. Aquest procés és l'anomenada segona revolta feudal i està protagonitzada per aquells càrrecs entremitjos que havien posat els guanyadors de la primera revolta feudal per a controlar el seu territori; per als camperols, aquesta segona revolta serà encara més dura perquè, a tots els abusos i exaccions rebuts durant la primera, cal sumar una nova classe de petits senyors que s'han de mantenir amb els seus minsos excedents.

El segle XII, a més, coincideix amb la penetració del dret comú romà, que consolida la figura del *princeps* qui no dubta en exigir la seva preeminència i la seva capacitat sobre determinades matèries.³⁴ Aquesta nova preeminència coincideix amb el govern de Ramon Berenguer IV, qui inicia el seu mandat amb un feudalisme ja madur. El sistema ja ha privatitzat gran part dels dominis del comte i estén un model de comportament de les capes superiors, de forma vertical, a les inferiors seguint unes fortes estructures vassallàtiques i clientelars.³⁵ Aquesta privatització és tal que, abans de la conquesta de Tortosa i Lleida, el comte gairebé havia perdut tots els seus dominis patrimonials.³⁶ Cap a l'any 1150, el comte aconsegueix fer renéixer la jurisdicció comtal superior.

³⁰ Sabaté, 2010, p. 173.

³¹ Sabaté, 1999, pp. 1391-1392.

³² To Figueres, 1995, pp. 561-566.

³³ Bisson, 1997, p. 87.

³⁴ Sabaté, 1999, pp. 1392-1393.

³⁵ Duby, 1967, pp. 299-308.

³⁶ Bisson, 1997, p. 75-76.

Aquests nous impulsos seran un mecanisme de defensa contra la pràctica imperant del senyoriu explotador, estesa sobre les terres catalanes i que posava en risc el patrimoni del comte.³⁷

A partir de 1178 trobem un canvi important en la legislació. La paraula escrita serà allò que tindrà valor en contraposició al segle XI, quan s'havia aconseguit que la paraula oral i la memòria de la comunitat tinguessin una certa preeminència. Aquesta nova valoració traurà a les *querimoniae* el seu fonament originari, ja que perdran el crèdit al no tenir cap prova escrita que les recolzi.³⁸ Cada cop aniran escassejant més fins a desaparèixer a inicis del segle XIII. Aquesta desaparició gairebé coincideix amb l'acord pres a les Corts de Cervera de l'any 1202, on s'estableix que els camperols no poden apel·lar al rei en cas de ser robats o maltractats pels seus senyors.³⁹ A més de la nova vitalitat de la monarquia hi han altres factors que desestabilitzen el sistema preestablert, com el creixement de les ciutats i la proliferació de les franqueses durant el segle XII.⁴⁰

Abocat a la conquesta de la Catalunya Nova, Ramon Berenguer IV, va necessitar més que mai la col·laboració de la petita noblesa i, per aquest motiu, en va consentir les extralimitacions.⁴¹ Gran part d'aquesta petita noblesa eren els antics *milites*. La força guerrera dels senyors feudals que, sense ells, no s'haguessin pogut constituir mai com a classe social. Els senyors, inicialment, els armaven, vestien i alimentaven però, poc a poc, aquests guerrers aniran aconseguint rendes sobre pagesos, masos i viles on s'establiran per a vigilar-los i explotar-los. Aquests aniran augmentant la seva força i poder i aconseguiran formar aquesta petita noblesa, que lluitarà contra els seus senyors per a obtenir-ne més rendiments i riqueses. Això donarà, com a conseqüència, la conversió dels *milites* en una nova classe inferior de la classe feudal. Aquesta conversió la mostren les *querimoniae*, i és precipitada i violenta

³⁷ Bisson, 1997, p. 76.

³⁸ Garí, 1984, p. 38.

³⁹ To Figueres, 1995, p. 564.

⁴⁰ To Figueres, 1995, p. 564.

⁴¹ Salrach, 1992, p. 25.

(una segona revolta feudal).⁴² El fet de rebre les *querimoniae* servirà al comte per a reforçar el seu paper natural com a garant i àrbitre en les disputes socials.

A inicis del segle XIII trobarem les últimes *querimoniae* com a tal i observarem clarament que la tipologia documental ha evolucionat cap a noves formes. Aquest segle destacarà perquè ja trobem una clara imposició dels mals usos, a més dels pagaments tradicionals i la multa per redempció: l'eixorquia, la cugucia, la intestia, l'àrsia i la ferma d'espoli.⁴³ El cicle de les querimònies el podem tancar definitivament l'any 1283, quan a les Corts de Barcelona s'atorga el rang de Constitució a la pràctica de la remença,⁴⁴ que crea una categoria d'homes lliures legalment segrestats que no es podria entendre sense les violències i imposicions dels segles XI i XII.

⁴² Salrach, 1992, p. 25.

⁴³ Freedman, 2013, p. 147.

⁴⁴ Salrach, 1992, p. 28.

3. QUERIMONIAE DEL SEGLE XI

3.1 Violència feudal

La violència marcarà i definirà el feudalisme. Sense aquesta violència no podríem entendre la situació política i social, tot i que la violència evolucionarà i s'aplicarà de formes diferents. Tot i així, sembla que és un element vertebrador del sistema feudal, es troba profundament instal·lada en el sistema. Aquesta violència la podem observar clarament en les querimònies, on, junt amb les presses de rendes, masos i honors entre els nobles, podem trobar diverses accions violentes, sobretot contra els béns i la persona dels no privilegiats.

La violència, tot i que pugui ésser entre senyors, sempre repercuteix en els camperols. Durant el segle XI aquesta violència els afectarà arran dels enfrontaments entre els senyors per tal de poder afermar el seu poder i control territorial; a cavall entre el segle XI i el XII, destacariem la importància de les disputes entorn del domini directe que es vol imposar a la condició alouera i fer-la desaparèixer per a poder ampliar les terres sobre les que aplicar exaccions; al segle XII, es trobaran afectats per les baralles entre els senyors i els castlans pels drets que ells pretenen tenir i, finalment, a les darreries del segle XII, per les depredacions imposades pels nobles que volen mantenir la seva capacitat d'ostentació i el seu nivell de vida, tot i no poder continuar obtenint guanys de fora de la frontera que ja es troba closa.⁴⁵

"L'appétence seigneuriale pour le rente paysanne entraînaît un affrontement entre nobles et comtes"⁴⁶. Aquest enfrontament que agafarà força i s'estendrà per tots els territoris catalans provocant la primera revolta feudal en la que, els grans senyors, aconseguiran alliberar-se de les obligacions públiques i crear unes fortes senyories pròpies que els permetran obtenir més recursos del camperolat. Aquest conflicte entre nobles i comtes canviarà la situació jurisdiccional i començarà a disgregar el territori, que quedarà controlat pels castells i per la figura dels castlans, que quedaran sota la figura d'aquests

⁴⁵ Sabaté, 2010, 174.

⁴⁶ Sabaté, 2006, p. 50.

senyors triomfants i que articularan els territoris aportant-los els beneficis que requereixen per a mantenir el seu nivell d'ostentació.

Aquesta nova subdivisió territorial portarà a l'exercici de la violència dins de la seva pròpia jurisdicció amb la voluntat d'evitar les possessions aloeres, per a poder evitar que limitin la seva capacitat d'exacció. Per aquest motiu, moltes de les agressions les reben senyors intermedis, com l'Església.⁴⁷

Aquestes senyories jurisdiccionals neixen i es desenvolupen en la violència. Les *toltes*, *forcies*, *questies*, *talles*... s'introduiran com a càrregues més o menys habituals⁴⁸ empitjorant la situació de la pagesia que quedarà sempre afectada per les lluites d'aquells als que ha de mantenir.

3.2 La situació dels camperols

Tota aquesta nova subdivisió territorial no es produirà de forma abrupta, sinó que s'anirà produint de forma lenta i irregular, permetent que hi hagin zones que encara no es trobaven gairebé gens afectades i d'altres que ho estaven molt.

Als segles IX i X trobem antecedents de l'atac contra les possessions dels pagesos aloers. Aquests els trobem en forma de judicis dels aloers, propietaris de la terra per la llei goda de l'aprisio, que disputen aquesta possessió contra comtes i eclesiàstics que defensen antigues donacions de terres ermes. Si s'acceptessin aquestes antigues donacions, les terres cultivades pels camperols ja tindrien un propietari i no serien terres del fisc, fent impossible l'aprisio i permetent, únicament, el benefici o la tinença. En aquests judicis, les comunitats pageses acostumaven a perdre, sobretot contra els eclesiàstics (que estaven acostumats a les lleis i l'escriptura).⁴⁹ Aquestes accions augmentaran en número i en intensitat conforme ens apropem al final del segle XI.

La vila emergeix com a base de tota aquesta estructura, no només com a base de la societat (residència, lloc de treball...) sinó com a marc bàsic de la

⁴⁷ Sabaté, 2010, 174.

⁴⁸ Salrach, 1997(2), p. 50.

⁴⁹ Salrach, 1992, p. 14.

jurisdicció i del cobrament de tributs i serveis. Aquests eren petits, però acumulatius, i havien de pagar a allò públic, a l'Església (delme) i als nobles. Això provocava que el conjunt de les exaccions fos important i difícil de suportar.⁵⁰ Per a poder fixar aquestes exaccions senyoriales, els nobles faran servir els contractes agraris, les cartes de poblament i el llevador o capbreu que el batlle s'encarregava de percebre i els milites d'imposar per la força si calia.⁵¹

Per a posar fre a aquestes ambicions dels senyors només trobarem l'autoritat comtal i l'Església, tot i que, segons els seus interessos, no sempre les frenaran. Els comtes posseïen encara dominis immensos i, en aquests, emparaven les comunitats aloeres i actuaven com a garants del dret i la justícia; però, tot i així, també iniciaran un procés d'augment de les exaccions i les imposicions similar al dels altres nobles.⁵² D'altra banda, el clergat, espantat pel desordre i tement pels seus feligresos, empra les seves pròpies armes per a protegir-los a ells i als seus interessos. L'excomunió serà la seva principal arma, que tindrà un fort caràcter dissuasori en front els nobles, però no definitiu. Es crearan les sagreres entorn de les esglésies com a zona sota protecció i farà les assemblees de Pau i Treva.⁵³

3.3 Judicis

Durant el segle X la llei visigoda continuava sent present en els judicis, però durant el segle XI es fan servir els usatges. Això no significa una ruptura, ja que aquests usatges són una suma de les interpretacions i noves adaptacions dels jutges a la llei visigoda.⁵⁴ Aquesta evolució de la legislació porta a que la resolució dels conflictes a l'època ja no es basi tant en les proves escrites i testimonis (encara que existeixin), sinó principalment en la memòria d'una comunitat composta per observadors amb vincles de parentiu, amiat i lligams de fidelitat. Els jutges actuen més aviat com a àrbitres en aquests conflictes i suggereixen solucions que la majoria de les vegades són temporals, però no emeten un autèntic judici.⁵⁵ L'absència de jutges professionals⁵⁶ provocarà

⁵⁰ Salrach, 1997, pp. 37-44.

⁵¹ Salrach, 1992, pp. 19-20.

⁵² Salrach, 1992, p. 18.

⁵³ Bonnassie, 19981, pp. 110-117.

⁵⁴ Sabaté, 2010, p. 174.

⁵⁵ Geary, 1986, p. 1114.

molts abusos, ja que a l'estar deslligada d'un poder superior, ningú n'assegura la seva eficàcia ni la seva imparcialitat.

La justícia era més manipulada i corrupta al deixar de ser reclamades les proves objectives. Per aquesta causa, molts litigis es resolien al marge dels tribunals mitjançant un acord entre les parts o un acte de força. Aquest fet converteix la justícia en una justícia de classe que afavoreix l'aristocràcia.⁵⁷ Per aquesta causa la justícia era diferent quan enfrontava dues persones privilegiades o quan aquestes s'enfrontaven a una o diverses persones que no ho eren.

Quan ambdós litigants eren nobles es resolia en assemblees de barons, front les quals les dues parts donaven penyores i escollien de forma acordada els àrbitres o jutges per a dirimir el conflicte. Aquests ajudaven a arribar a acords negociats i, si no era possible, donaven laudes o sentència. Si encara no estaven les parts d'acord s'arribava a un duel judicial.⁵⁸

En canvi, quan una de les bandes no era privilegiada el sistema ja no era tant equitatiu i s'utilitzaven les ordalies. Durant el segle X eren només ocasionals, però a l'entrar al segle XI aquestes es convertiran en habituals.⁵⁹ No hem d'entendre aquestes com una reminiscència d'antics ritus, sinó com una passió oculta per fer que tot descansi sobre un ordre immutable. No només estan revigoritzant allò espontani, sinó que també serveix per a bloquejar qualsevol pretensió de que els grups socials no privilegiats puguin competir en la paraula d'aquells que si ho són.⁶⁰

⁵⁶ Salrach, 1997(2), p. 53.

⁵⁷ Salrach, 1992, pp. 15-16.

⁵⁸ Salrach, 1997(2), p. 53.

⁵⁹ Salrach, 1992, p. 15.

⁶⁰ Ruiz Domenec, 1982, pp. 10-12.

3.4 Exemples de *querimoniae* entre senyors i vassalls

- *Querimoniae* de Ponç - comte d'Empúries - contra Gaufred - comte de Rosselló -, el seu fill - Gilabert - i contra alguns dels seus homes (1040 - 1074).

Aquesta querimònia, que comença amb la forma "Haec sunt rancuras"⁶¹, la podríem dividir en 3 apartats: les queixes contra Gaufred, les queixes contra Gilabert i les queixes contra els seus homes.

La primera de les queixes del comte Ponç contra Gaufred es centra en que, tot i que Gaufred li ha prestat homenatge i jurat fidelitat, no l'ha mantingut i, a més, el culpa del conflicte que va tenir amb el seu fill que li va costar uns 5.000 sous - el culpa perquè va arribar a una pau unilateral quan era un conflicte obert entre el pare (Gaufred) i el seu fill (Gilabert), pel qual el pare havia demanat i aconseguit suport de Ponç i, al signar aquesta pau, és com va provocar la pèrdua econòmica de Ponç ⁶². També li retreu els danys ocasionats als seus homes, que estaven dins del comtat del Rosselló, i cita un seguit d'abusos, violències, destruccions i perjudicis.⁶³

Trobem un número força important d'apropriacions inadequades del territori. La primera és l'apropiació del mont d'Albera - important punt de pas dels Pirineus i necessari per al control de la zona ⁶⁴ que s'estenia des de La Clusa fins al mar i que la meitat d'aquest pertanyia al comte Ponç - o per ell el podien tenir els altres homes -, tot i que Gaufred havia reconegut aquesta propietat sota jurament. Sobre el castell d'Utrera, la queixa no és d'una apropiació, sinó d'una destrucció. Diu que el va deixar erm, però no queda clar si va arruïnar l'edificació o si es refereix a les terres que depenien d'aquest. Del castell de Requesens diu que Gaufred l'ha construït en un alou que li pertany i que li havia cedit havent promès que no li trauria ni li posaria cap impedimenta. Tot i així li ha pres i l'ha fet servir com a base per a ocasionar grans perjudicis als seus homes i dones, a les seves terres i als seus honors. Entre aquests destaquen violentar esglésies, cometre sacrilegis, homicidis, rapinyes,

⁶¹ Negre, 1960, p. 233.

⁶² Garí, 2004, p.71.

⁶³ Negre, 1960, pp. 234 i 237.

⁶⁴ Catafau, 2011, pp. 33-51.

ocasionar incendis i tallar arbres. La meitat de la construcció de la torre de la Guàrdia de Banyuls està situada en el seu alou. A més, el castell de Biarra i d'altres també estan situats a les seves terres i els aprofita per a treure-li la collita d'aquests alous que li pertanyen. A Guillem de Villabunid li va treure la meitat del seu honor i va actuar en perjudici de la franquícia de Villabunid i d'altres.⁶⁵

El segon grup de queixes són contra Gilabert. En aquestes es refereix als danys ocasionats en la collita de l'alou de la vila de Requesens i un seguit de perjudicis contra els seus homes - de Ponç - en relació amb el castell de Requesens. Destaca el rapte de la vescomtessa de Rocabertí, que era vídua i vassalla de Ponç, fet que va treure a Ponç i als seus homes el seu honor. També va arravatar a un nebot seu el castell de Tadzo. Va fer presoner, durant la Treva de Déu, a l'abat de Sant Pere de Rodes i el va obligar a redimir-se. Va treure als seus *comdones* i homes del Rosselló, i als que d'aquests depenien, els seus cavalls, vaques i el seu haver. I, finalment, va realitzar una cavalcada contra Gaufred Bastons de Cervià.⁶⁶

En últim lloc dirigeix les queixes contra els homes de Gaufred i Gilabert. Contra Ponç Miró, per la mort a traïció d'Arnau Guillem. Contra Deudat Albuví, perquè ha construït un castell en la seva franquícia i honor, perquè va prendre un alou seu i el va destruir i per la presa d'un honor de Guillem Bernat de Villabunid. Contra Arnau Tallant, per haver forçat l'entrada a l'església de Pollastres i la seva cellera, que era de l'alou de Sant Pere de Rodes. Contra Pere Bligerio, per haver-li arravatat el castell de Cotlliure, i contra els homes d'Argilés per prendre viviers i havers als homes d'Empúries.⁶⁷

En resum, aquest document ens informa de l'incompliment dels pactes feudals, de les ruptures de la Treva de Déu i dels danys ocasionats.⁶⁸

⁶⁵ Negre, 1960, pp. 234-237.

⁶⁶ Negre, 1960, pp. 237-238.

⁶⁷ Negre, 1960, pp. 240-241.

⁶⁸ Salrach, 1992, p. 18.

- *Querimoniae* del comte Ramon Guifré de Cerdanya contra el vescomte Bernat (1061)

Aquesta *querimoniae* la trobem inserida en un document amb tres parts titulat "notice succincte de la mémoire d'un litige"⁶⁹.

El comte acusa al vescomte Bernat d'infidelitat perquè va reclamar de forma injusta la possessió de Iravals, que formava part de l'honor comtal. A més, l'acusa d'haver matat a dos dels seus homes i de negar-se a remetre-li els assassins, que estaven sota la seva jurisdicció, a la justícia comtal. Aquest fet probablement estigués relacionat amb que va prendre l'herència als fills dels seus vassalls assassinats. Va lliurar el castell de "Pellance" als seus enemics i va prendre l'alou del monestir de Cuixà situat a Estol. També l'acusa d'haver saquejat dos cops el comtat de Besalú, trencant d'aquesta manera la pau que tenia Ramon Guifré amb el comte veí, a més de no compartir amb ell el botí pres injustament a Morens.⁷⁰

- *Querimoniae* del noble Guitart Isarn, senyor de Cabot, contra uns vassalls seus (1080 - 1095)

En aquest document, Guitart Isarn es queixa dels seus vassalls, que li han ocasionat danys quan havia requerit el castell de Cabot. A més, els seus vassalls li negligeixen el servei de cavalleria i prenen iniciatives sobre el seu honor sense demanar-li el consentiment. Entre aquestes iniciatives destaca la imposició de taxes arbitràries als tinents del seu honor - toltes i forces - i li sumen la pràctica del pillatge a la resta. Dins d'aquest pillatge fa un llistat exhaustiu similar als de les querimònies del segle següent entre camperols i senyors. Per exemple: pren un bou a Oliva Dares, una vaca a Guillem Oler...⁷¹

Aquest document mostra una imatge més típica de la segona revolta feudal i seria un document que es troba de forma més habitual al segle XII. Aquest fet ens mostra que els processos no són tancats i que s'estenen en el temps. Els agents del senyor Guitart Isarn es revolten de forma clara. Dificulten al seu senyor l'accés als seus honors, que ja administren sense el seu consentiment.

⁶⁹ Salrach, 2000, p. 124.

⁷⁰ Salrach, 2000, p. 125.

⁷¹ Salrach, 1992, p. 20.

Aquesta administració per separat va allunyant al senyor del seu territori i finançant el poder i control dels seus vassalls sobre aquest. Imposen una taxació més elevada als pagesos per a poder obtenir els recursos necessaris per a administrar i convertir-se en petits senyors del territori i, els que no obtenen d'aquesta forma, els obtenen per pillatge. D'aquesta forma, a més d'obtenir recursos, la por a les seves accions violentes faciliten l'exacció als pagesos i la seva situació en el territori, que sembla legitimar-se. El seu poder i control deu ser ja prou important en aquell moment perquè es neguen a formar part de l'host del seu senyor i no l'ajuden a obtenir ingressos del pillatge, sinó que ells ja es converteixen en petits senyors que tenen la seva pròpia host que els ajuda en l'obtenció dels seus. Per tant, el trencament ja és clar.

- *Querimoniae* del noble Arnau contra el seu fill Guillem Arnau (1091)

La primera part la trobem dins del procés judicial que Salrach considera que és la transcripció de la querimònia. Destaca que el text està escrit de forma directa i és en primera persona.⁷²

El conflicte entre pare i fill s'inicia per un seguit d'acusacions fetes pel seu fill, que provocaran la resposta del seu pare en forma de querimònia. Aquestes acusacions les fa davant del bisbe d'Urgell i de la seva cort de barons i canonges. El fill acusa al pare de no donar-li l'herència de la seva mare, acusació a la que el seu pare respon negant l'existència d'aquesta herència i amb un seguit de queixes contra el seu fill.⁷³

Arnau es queixa del seu fill per haver traït la seva fidelitat i abusat de la seva confiança, per haver descuidat el pagament del deutes, per haver saquejat amb violència a les seves terres i per difamació i conspiració per a ocupar la plaça del bisbe amb violència i amenaces.⁷⁴

⁷² Salrach, 2000, p. 132.

⁷³ Salrach, 2000, p. 132.

⁷⁴ Salrach, 2000, pp. 131-132.

4. QUERIMONIAE DELS SEGLES XII-XIII

4.1 Situació del camperolat

A partir del segle XII el pillatge ja no tracta de trencar les barreres d'un vell sistema, sinó d'empènyer el nou més enllà dels límits. Això ho faran els agents dels senyors, aquells antics milites, estenent les càrregues banals i sotmetent als pagesos a una nova sostracció imposada amb una nova onada de violència per acabar amb qualsevol possible resistència. En aquesta guerra entre els senyors i els seus agents, el pagès, la seva vida i el fruit del seu treball, era la torna i el premi. Tothom el maltracta per a obtenir el màxim rendiment.⁷⁵ Els senyors usaran la força, tant per a definir el seu espai de domini com per a evitar perdre mà d'obra, i aniran imposant les servituds que els lliguen a la terra, controlant matrimonis i successions amb aquesta fi.⁷⁶ Fins i tot, eren capaços de fer pràctiques antieconòmiques per tal d'atemoritzar als pagesos i assegurar-se de que no es resistirien a les sostraccions, quan es trobaven amb alguna resistència prou important, com podia ser la crema de masos.⁷⁷

La situació empitjorarà amb Pere I, qui ja no defensarà (ni en petita mesura) als pagesos, i aquestes queixes que provenen del poble acabaran de forma sobtada al concedir aquest que si els senyors maltracten i roben als seus pagesos el rei no és responsable si no és en feus de l'Església o del rei.⁷⁸ Pere I, amb aquesta mesura, legitimarà les pràctiques violentes, tot i que de forma indirecta.⁷⁹

4.2 Situació de l'església

Durant el segle XII la pressió de la noblesa sobre els dominis eclesiàstics es manté àlgid⁸⁰, sobretot al tractar de prendre'ls els béns i rendes que posseeixen als termes dels castell. A aquest atac l'Església respon amb l'excomunió.⁸¹

⁷⁵ Salrach, 1992, pp. 20-21.

⁷⁶ Salrach, 1997(2), p. 48.

⁷⁷ Salrach, 1992, p. 24.

⁷⁸ Bisson, 1977, pp. 290-310.

⁷⁹ Bisson, 1997, p. 95.

⁸⁰ Sabaté, 1999, p. 1391.

⁸¹ Salrach, 1992, p. 21.

Aquesta forma d'actuar la podem observar a les *querimoniae*, com les presentades per dos llegats del monestir de Sant Benet de Castres a Ramon Berenguer IV contra les violentes exaccions fetes al mas de Bracos per Pere Palau i Guillem de Rupjà⁸².

4.3 Les *querimoniae* entre senyors

Abans del segle XII els senyors havien entregat dones, fortaleses i terres als seus agents per a poder lligar la possessió de les terres amb vincles sanguinis i mantenir la fidelitat dels seus vassalls.⁸³ Front a una tendència d'herència matrilineal es comença a formar la preocupació de preservar l'assentament territorial del llinatge i de conservar-lo íntegre a la línia troncal de descendència, lligat amb la voluntat de que les possessions territorials no es fragmentin i evitar que altres línees del llinatge reclamin i controlin part del territori de forma independent. Aquesta nova concepció de llinatge s'anirà estenent a tota la societat començant pels estrats superiors i arribant fins als pagesos i els estrats més baixos.⁸⁴

Aquesta tendència farà que la importància dels ancestres augmenti, com podem observar a l'analitzar els noms de les persones que queden lligats a la toponímia (relacionada amb la fortalesa i el territori)⁸⁵ i en el costum d'anomenar als fills com als avis. Aquesta importància del llinatge també quedarà lligada a una necròpolis familiar, en molts casos en un monestir o església, com el cas dels Castellvell que observem en una querimònia feta pel mateix monestir de 1157-1160.⁸⁶

Cap a l'any 1150, que ja hi ha una concepció clara del llinatge, trobem enfrontaments clars entre els senyors i els seus agents, que empren la força coercitiva que els donen els vincles sanguinis obtinguts per l'entrega de dones del llinatge per part dels senyors. Aquest fet, sobretot, el trobem a partir de la segona generació. En aquest context apareixen les *querimoniae* entre senyors al segle XII, que són queixes bilaterals, tot i que no sempre s'han pogut

⁸² Torra, 2008, p. 564.

⁸³ Garí, 1984, p. 10.

⁸⁴ Garí, 1984, pp. 12-13.

⁸⁵ Garí, 1984, p. 14.

⁸⁶ Garí, 1984, pp. 16-17.

conservar o que no sempre s'han escrit. Les conservades són suficients per a aportar una idea clara del pillatge i la relació de les cavalcades amb la riquesa i, sobretot, el procés d'apropiació de drets per part dels llinatges de vassalls imitant el que havien fet els seus senyors durant el segle anterior.⁸⁷

4.4 Les *querimoniae* entre camperols i senyors

Aquests documents són fruit de l'augment de pressió de les exaccions sobre els camperols per l'augment de senyors, al convertir-se els agents dels grans senyors en senyors. Aquest augment de les riqueses que necessitaven els senyors per a mantenir el seu estatus va provocar que necessitessin treure més beneficis de les terres que ja pagaven rendes i aconseguir-ne noves terres que no en paguessin. Per aquest motiu, els senyorius es van estenent, com ja hem vist, a costa de l'Església i dels camperols. Sobre aquests últims, trobarem que obligaran a pagar rendes a pagesos aloers i a pagesos que vivien en franqueses. Aquestes franqueses, que depenien directament del comte de Barcelona, havien anat perdent gran part del seu significat inicial i gairebé cap de les poblacions que protestaran contra les noves exaccions remarquen aquesta nomenclatura, sembla, per tant, que tenia una consciència de tenir una situació diferenciada però no del perquè ni de com exactament - sent conscients només dels pagaments i tractes que rebien els seus avis i que serien els justos per la tradició -. El que sí va ser evident és l'augment dels pagaments i la introducció dels mals usos sobre aquests pagesos, que provocarà que escriguin les *querimoniae* com a queixa per aquestes noves exaccions.

Aquests documents es recollien i eren enregistrats per escrivans que tendien a representar-ho en tercera persona, que sembla ser la forma imperant, però trobem documents en els que entra alguna forma subjectiva o, com un dels darrers de Font-rubí, que és tot en primera persona.⁸⁸ Salrach també considera que els pagesos s'expressen col·lectivament en primera persona i que els escrits en tercera persona són per pudor de l'escrivà.⁸⁹ Aquest detall sembla mostrar que els camperols dictaven els escrits (qui millor que ells per a

⁸⁷ Garí, 1984, pp. 9-18.

⁸⁸ Bisson, 1997, pp. 88-89.

⁸⁹ Salrach, 1992, p. 23.

transmetre al seu senyor eminent les seves queixes?). Com a contrapunt, observem que l'únic punt de força que troben és l'amenaça amb exiliar-se a altres terres.⁹⁰ Això mostra que els pagesos eren conscients de que l'única força que tenien era la seva força de producció i amenacen amb deixar de treballar i, per tant, deixar de mantenir a les elits, si aquestes no redueixen les seves exaccions a quantitats acceptables.

Els batlles i el comte eren considerats com a aliats, però no anaven contra els mals usos, que ells també imposaven, sinó que únicament defensaven als pagesos dels més brutals i arbitraris.⁹¹ A part d'aquesta petita ajuda (i buscant-la escriuran les queixes), l'única solució alternativa era comprar la redempció d'aquests pagaments amb un pagament anual que els suplís. Això beneficiava ambdues parts, els senyors aconseguien un pagament legal i els pagesos obtenien una exacció menor, més controlada i sense violència. Aquestes compres es feien a títol col·lectiu i no de forma individual.⁹²

4.5 Exemple de *querimoniae* entre diferents senyors

- *Querimoniae* del bisbe de Barcelona contra Ramon Bremon de Castellbisbal (1136-1160)

En aquest document explica, segons el bisbe de Barcelona, que Ramon Bremon va reconèixer que li entregaria l'*agrarius* sobre l'alou que cultivava. A més, també fa un seguit de queixes sobre apropiacions de drets banals i actes de violència que encaixen dins d'aquesta forma d'actuació d'aquests nous senyors feudals. Entre aquests destaca l'exigència de treballs indeguts, els mals usos, la invasió i la requisita dels homes del batlle del bisbe, diversos actes de violència contra el saig i contra Pere Amat - vassall del bisbe -, apropiació de collites i exercici de la justícia contra lladres i sarraïns - que formaven part de la jurisdicció del bisbe -.⁹³

Aquesta actuació mostra com Ramon Bremon augmenta les seves riqueses desplaçant a un altre senyor, en aquest cas eclesiàstic, fent exercici de la

⁹⁰ Bisson, 1997, p. 90.

⁹¹ Bisson, 1997, pp. 93-96.

⁹² Bisson, 1997, p. 96.

⁹³ Garí, 1984, p. 19.

violència com a eina per a poder imposar-se. Aquests drets sobre el territori que, teòricament, pertanyien al bisbe podrien no ser tots certs - i que aprofités per a afegir-ne algun de dubtós o per a apoderar-se d'algun privilegi emprant la justícia i influència i no la violència com els senyors laics -. En tot cas, sí que mostren que Ramon Bremon s'estava apoderant de més drets dels que posseïen els seus avantpassats, i el fet de que hagués de pagar l'*agrarius* de les terres que cultivava indica, doncs, que en cultivava de terres i sembla marcar que no fos un senyor feudal, sinó un magnat local que estava en procés de convertir-se en senyor feudal emprant la violència.

4.6 Exemples de querimoniae entre senyors i vassalls

- *Querimoniae* inclosa en el plet entre Guillem Ramon II de Castellvell i el seu vassall Ponç Pere de Banyeres (28 de maig de 1143)

D'aquest document destaca que podem trobar les queixes procedents d'ambdues parts.

El senyor, Guillem Ramon II, es queixa del vassall per tres temes diferents: la possessió de terres, els mals usos i conflictes amb un altre vassall seu. Respecte a la possessió de terres, Guillem Ramon II li nega la possessió d'una cavalleria de Santa Margarida i d'una sisena part dels *placiti* de Castellvell, que Ponç deia tenir per herència del seu *avunculus* Dorca i per lligams vassallàtics del propi Guillem Ramon II - quelcom que es resoldrà consultant el testament del propietari anterior -. Pel que fa als mals usos es queixa d'apropiació de drets banals i dels seus beneficis, que correspondrien a Guillem. Aquests són molt diversos, parla de *forcias*, *toltas*, *albergas*... Finalment, com a cap del llinatge dels Castellvell, defensa a un dels seus vassalls, un *miles* que Ponç ha desheretat i que li està incitant a la guerra - al respecte, el tribunal dirà que com a senyor superior té el dret i deure d'impartir justícia en aquest tema -. ⁹⁴

El vassall, Ponç Pere de Banyeres, també clama un seguit de queixes. En primer lloc, es queixa de que el seu senyor li ha enviat com a penyora al vescomte de Cardona per 100 sous i que ara es troba sota amenaça; i, en segon lloc, d'una cavalleria de terra que el seu pare va deixar al pare de

⁹⁴ Garí, 1984, pp. 20-21.

Guillem i que mai li va tornar, entrant en el tema principal de queixa dels vassalls: el no compliment de pagaments.⁹⁵

4.6.1 Queixes dels vassalls contra els senyors

- *Querimoniae* del fill d'Arnau d'Igualada⁹⁶ contra el senyor d'Òdena (1121-1158)

Aquesta queixa es centra en el pillatge relacionat íntimament amb l'exercici de la violència i el dret d'alberga. Aquesta queixa està acompanyada d'un exhaustiu llistat dels béns mobles que el senyor d'Òdena, durant la seva estància a Igualada, va prendre a Arnau Ramon i al seu fill. Aquests són: "ovejas, cerdos, asnos, una yegua preñada, una sábana, una sarracena con su hijo, toda la ropa de su madre y la suya propia, cadenas, rejas, paños, cántaros de miel, cereales, nueces, vino, gallinas, etc..."⁹⁷

Tots aquests béns pertanyen a l'àmbit familiar i a la vida quotidiana i, la majoria d'aquests, estan relacionats amb el dret d'alberga. Això sembla senyalar que el senyor d'Igualada i el seu fill no consideraven que el seu senyor en tingués aquest dret, però també cal destacar que part dels béns, com la roba de la mare i l'esclava sarraïna, no haurien de considerar-se part d'aquest dret, és a dir, que el senyor també s'extralimitava.

- *Querimoniae* de Berenguer de Castellvell contra el seu senyor Guillem Ramon II de Castellvell i el seu fill Guillem Ramon III (1157-1166)

Es queixa contra Guillem Ramon III per haver-li arravatat els *stachamenti* de Sant Andreu - li ha atorgat a Guerau Ramon quan sempre havien estat seus i del seu pare - i a causa d'això ha perdut entre 30 i 40 morabatins d'or. Es queixa també de Guerau Ramon perquè ha fet fora als seus homes i ha fet *stabliment* sense el seu consell. També és queixa del seu senyor per arravatar-li honors i drets banals que ja posseïa el seu avi.⁹⁸

⁹⁵ Garí, 1984, p. 21.

⁹⁶ La doctora Blanca Garí empra el terme "*Aqualata*" en comptes d'Igualada que és el nom en llatí utilitzat al document.

⁹⁷ Garí, 1984, p. 22.

⁹⁸ Garí, 1984, pp. 26-27.

Contra el seu senyor també fa un seguit de queixes com a home de la seva mesnada perquè no ha rebut el pagament promès, que consistia en atorgar beneficis de l'acte de pillatge que el senyor protagonitza. Però no només no li va atorgar cap mena de benefici sinó que va seguir al seu senyor a la Almunia i el seu escuder li va robar del seu cavall, el selló per muntar a cavall i la espasa, que valien 17 morabatins i 50 sous dels que només li va tornar 3 morabatins. També va partir amb ell a la *host de Lorcha* i va perdre un cavall que valia 100 morabatins i una mula que en valia 30, dels quals no ha rebut cap compensació.⁹⁹

Es queixa contra Guillem Ramon III i la seva mesnada pels actes de "violència lúdica"¹⁰⁰ duts a terme per ells. Deixa de fer servir el verb *conquerit* i comença a emprar el verb *clamo*, donant més sentiment i èmfasis al document. Descriu aquesta violència com a cavalcades i setges contra el cor del feu d'en Berenguer, la fortalesa de Castellvell, atemptant així contra els seus germans i la seva germana. En aquestes cavalcades van tallar el blat, van tancar els animals per a que se'l mengessin, van destruir el mas i van robar el blat restant portant-li a son pare. A més, estant sota la seva hospitalitat, va tractar de matar o apressar als seus cunyats i la seva dona mentre menjava i bevia. També varen irrompre a la seva bodega i despensa familiar trencant les portes de les zones inaccessibles de la casa i entrant dins de la barrera d'allò privat.¹⁰¹

Es queixa també contra *domna* Amafad, que Guillem Ramon II ha col·locat a la fortalesa de Castellvell, perquè ha incendiat els boscos de Castellvell on caçaven els seus homes, li ha arravatat l'*stachamenti* de Castellvell, ha arrencat els termes dels seus dominis a favor seu i no els vol rectificar, li va treure les claus a un dels seus homes i el va fer dormir a fora i, a més a més, va prendre possessions als seus homes, com 3 *cafici* de civada.¹⁰² Aquestes accions són especialment execrables per a la mentalitat de l'època perquè no només li treu drets, privilegis i posa a prova el seu poder, sinó que és una dona qui ho fa.

⁹⁹ Garí, 1984, p. 28-29.

¹⁰⁰ Garí, 1984, p. 27.

¹⁰¹ Garí, 1984, p. 27 i 29.

¹⁰² Garí, 1984, p. 28.

- *Querimoniae* de Bonet de Cugulada contra la seva senyora Giulia de Banyeres (a partir de 1159).

En aquesta *querimoniae* es queixa de Giulia perquè li ha arravatat les collites del mas de Salfores i diners i li ha portat aquests als jueus. També es queixa de Ramon de Cola, qui, aconsellat i seguint la voluntat de Giulia, li ha arravatat animals, robes de casa, eines per a l'agricultura i tot el mobiliari que hi havia a la casa i, quan Bonet de Cugulada va partir a Banyeres per a queixar-se a la seva senyora Giulia, aquesta no el va fer cas; és més, va obligar-li a jurar per la força que ni ell ni la seva dona reclamarien res.¹⁰³

Aquesta *querimoniae* està situada dins de les queixes dels vassalls contra els senyors tot i que no està clara la procedència del vassall, Bonet de Cugulada. L'únic que coneixem de la seva història és que posseïa un mas i sembla que era d'un rang inferior al nobiliari, probablement fos un camperol benestant que tenia la propietat d'un o més masos amb bones terres. Tot i la seva procedència, que no sembla d'origen noble, aquesta queixa no encaixa amb les querimònies que sorgeixen dels camperols contra els seus senyors perquè aquesta la fa ell sol, sense el suport i el recolzament de la resta del poble. Això ens mostra que té un poder econòmic i social prou important per a ser escoltat sense necessitat d'una universitat que el suporti. A més, aquesta *querimoniae* està escrita seguint el model de les queixes de vassalls nobles contra els seus senyors. Tot i així, no es dirigirà al senyor eminent, sinó que fa un llistat dels mals actes rebuts, una espècie de comptabilitat. Aquesta acció pot ser perquè, tot i tenir un pes prou important per a realitzar la redacció, una persona no noble no tindria el dret de dirigir-se al comte de Barcelona, o bé per a no contradir el jurament que havia fet, tot i que l'havien obligat. Fent l'escrit d'aquesta manera no estava reclamant les seves terres i, si aconseguia que arribés a les mans adequades, potser podria rebre'n satisfacció.

¹⁰³ Garí, 1984, p. 35.

- *Querimoniae* del bisbe de Barcelona i els seus canonges contra Berenguer (2 de juliol de 1161)

Queixes introduïdes dins d'un procés judicial i que reuneixen les protestes del bisbe de Barcelona i els seus canonges contra Berenguer, qui els havia arravatat un prat que havien rebut per donació de Geribert Guitart i tots els honors que Arnau Donuç va donar a l'Església. També oprimia de forma injusta a tots els homes de la canongia a causa de les pastures i no els permetia el seu dret a escollir un batlle.¹⁰⁴

4.6.2 Queixes dels senyors contra els vassalls

- *Querimoniae* dirigida per Guillem Ramon II de Castellvell contra el seu vassall Berenguer de Castellvell, castlà de Castellvell (1157-1166)

Aquestes queixes es centren en actes de violència comesos per Berenguer contra persones alienes a la seva jurisdicció. Per exemple: va empresonar a una dona fins que aquesta li va pagar amb totes les seves possessions; li va tallar el nas a una altra dona; a Pere Roca - home de Guillem - el va capturar i empresonar, morint aquest poc després. Dins d'aquest exercici de la violència arriba a arravatar terres i masos, arrasar-los i forçar a que restin erms sota amenaça d'arrancar els ulls i tallar els peus a qui els treballi - d'aquesta forma pot aconseguir que treballin a les seves terres -. Per exemple es "queixa de l'honor de Curt Gonell a Bell-lloc, que el fa romandre erm [...] i és honor del domini del senyor"¹⁰⁵. A més, ha vilipendiat a *domna*, una dona que va enviar a la fortalesa de Castellvell, i ha amenaçat als seus homes amb arranca'ls-hi els ulls i amputa'ls-hi el nas.¹⁰⁶

També hi ha un seguit de queixes diverses que mostren els mals usos que habitualment fa. Va arravatar honors a homes seus, ha trencat la Pau i Treva del monestir de Sant Genís amb actes de violència - fins i tot va atacar i ferir als monjos amb una llança -, afirma que la vil·la de Sant Esteve Sesrovires és del seu domini - però el seu pare no en va tenir mai cap domini -. A més, pren dos

¹⁰⁴ Garí, 1984, p. 30.

¹⁰⁵ Garí et alii., 2005, p. 33.

¹⁰⁶ Garí, 1984, pp. 23-24.

cistells per cep de les vinyes del senyor, mesures d'ordi i destrueix les collites dels homes portant-los a la pobresa.¹⁰⁷

- *Querimoniae* dirigida per Guillem Ramon i Guillem de Montcada contra el seu castlà i vassall Ramon de Castellet (1165-1172)

Aquesta querimònia està dividida en 4 apartats: l'apropiació de drets banals que no li corresponien i la presa de 4 masos de fora de la seva jurisdicció; l'arravatament als Montcada de les dècimes de Ulmo i de les illes d'Almarig; l'arravatament de la tercera part de tots els drets de *intestiis*, *exorchiis* i *stabilimentis* i l'exigència als homes d'usos indeguts, en forma d'augment de les rentes i d'exigència de gallines i pernils.¹⁰⁸

4.6.3 Queixes del comte contra els seus vassalls

La diferència entre aquestes queixes que procedeixen del comte i les d'un altre senyor és el matís de sobirania sobre allò públic i sobre les queixes d'altres individus. Les queixes del comte es centren en 3 qüestions bàsiques: la no participació a les *mesnades*, l'apropiació de drets banals i el pillatge fora de la seva circumscripció - probablement amb la voluntat de que aquests nobles marxin amb ell a fora del territori a realitzar actes de pillatge -.

- *Querimoniae* del comte Ramon Berenguer IV contra Arnau de Perella¹⁰⁹ (1147-1162)

Es tracta d'un extensíssim inventari de queixes entre les que podríem destacar que Arnau va pretendre que estava malalt quan el comte li va demanar que l'acompanyés a l'expedició a Almeria de l'any 1147; per tant, no va complir amb les seves obligacions militars, que són les principals de la noblesa.¹¹⁰

També trobem un seguit de queixes per apropiacions de drets banals. En aquest cas, es queixa de la substitució dels batlles de Caldes i de que els nous fan moltes malícies a la gent de Caldes i de Llagostera. A més, s'ha apropiat de les tasques de Sant Esteve de Caldes i de les dècimes de les vinyes amb les

¹⁰⁷ Garí, 1984, pp. 24-25.

¹⁰⁸ Garí, 1984, pp. 31.

¹⁰⁹ La doctora Garí parla d'Arnau Deper en comptes d'Arnau de Perella. Les últimes transcripcions de documentació relacionada semblen indicar que seria Arnau de Perella.

¹¹⁰ Garí, 1984, p. 39.

que es fa vi nou que beu amb la seva família. Pren també vi de les tines del comte i el comparteix amb els seus amics, senyors i parents; per tant, si el comte el va a visitar en rep, però ja no li envia com ho feia el seu antecessor Raimon.¹¹¹

Finalment, destaca que fa treballar als homes a les terres i camps de cultiu propis i, quan Ramon Berenguer IV va partir a Almeria, va aprofitar per a obtenir de molts homes del comte diverses quantitats de diners que exposa en una llarga llista d'exaccions injustes.¹¹²

- *Querimoniae* del comte Ramon Berenguer IV contra Gaucerando de Sales (1157-1162).

Aquesta querimònia es troba inserida en un judici sense data ni validació, que mostra que Arnau de Perella no era un cas aïllat de nobles que no compleixen amb les seves obligacions militars. En aquest cas, Ramon Berenguer IV exigeix a Gaucerando de Sales el compliment de les *hostes*, *cavalcades* i *servicii feudales* per la preocupació de la falta de barons a l'expedició de *Lhorca*.¹¹³

A continuació, la querimònia prossegueix amb queixes per apropiacions de drets. El comte recrimina a Gaucerando haver edificat una fortalesa nova sobre un turó sense tenir la llicència comtal i, per aquest motiu, el castell ha de ser destruït si ho vol el comte. A més, s'ha apropiat del castell de Cornellà després de la mort sense descendència de Bernat Joan i, aquest castell, hauria de revertir en el comte.¹¹⁴

Finalment, es queixa per haver agredit als honors de Ramon Vilademuls, mentre aquest estava amb el comte al castell de Torrelles, i de variar, ell i els seus homes, les mesures del mercat de Besalú que és de la seva potestat. A més, les han disminuït i empitjorat.¹¹⁵

¹¹¹ Garí, 1984, p. 41.

¹¹² Garí, 1984, p. 43.

¹¹³ Garí, 1984, p. 40.

¹¹⁴ Garí, 1984, pp. 40-41.

¹¹⁵ Garí, 1984, p. 43.

- *Querimoniae* del comte Ramon Berenguer IV contra Berenguer de Mir (1131-1162).

Les queixes contra Berenguer de Mir es centren en l'apropiació de drets banals i en el pillatge fora de la seva circumscripció. En el primer aspecte es queixa de que, junt amb el seu germà, accepta les tasques, dècimes i questes que pertanyen al comte, de forma que ha perdut totes les tasques i dècimes de la vila de Cabanes entre d'altres.¹¹⁶

Continua recriminant que va aprofitar l'expedició del comte a Montpeller per a arravatar diverses quantitats de diners a diversos homes del poble - que expressa de forma clara en una llista exhaustiva - i va utilitzar a homes del comte per a les seves terres, destruint diversos masos per a poder-los forçar a treballar-les.

- *Querimoniae* del comte Ramon Berenguer IV contra Bernat d'Anglesola (en un judici sense datació, 1131-1162).

El comte reclama que li ha arravatat *per invasionem* moltes terres i honors que ell va conquerir als sarraïns entre Lleida i Anglesola i, també, amplíssims termes a la torre d'Alcoleja. Això ho justificarà Bernat d'Anglesola dient que ho ha rebut per herència, però Ramon Berenguer IV ho nega.¹¹⁷

En aquesta querimònia podem observar clarament la introducció de les queixes pels atacs i abusos sobre els béns públics. Es queixa el comte de la pràctica de pillatge sobre camins feta per Bernat d'Anglesola i el seu germà, fins i tot, contra homes seus que transportaven ramats. A més, té un deute de 300 morabatins a *Beato Jacobo* i no vol tornar-li. A aquesta última queixa, Bernat respon que està fora de la seva jurisdicció, però el tribunal decidirà que tota injustícia i opressió a la seva terra és cosa del comte.¹¹⁸

¹¹⁶ Garí, 1984, p. 41.

¹¹⁷ Garí, 1984, pp. 41-42.

¹¹⁸ Garí, 1984, p. 44.

- *Querimoniae* del comte Ramon Berenguer IV contra Guillem de Sant Martí (1131-1162).

Contra Guillem de Sant Martí, el comte només es queixa de pillatge fora de la seva circumscripció. Guillem, junt amb el seu *armiger*, va agredir les vil·les de Gavany i Sant Climent, així com als camperols del comte, a qui va arravatar collites, va foradar les tines de vi, va agredir físicament als homes del comte que no volen complir amb ell la talla i va ferir amb una llança al batlle comtal.¹¹⁹

4.7 Exemples de *querimoniae* entre camperols i senyors

- *Querimoniae* de Valmala contra Dorca

Aquesta querimònia és un document a destacar ja que es tracta d'un "text amb barreja de formes"¹²⁰. El text s'inicia i acaba en forma d'inventari de les terres que posseïa Dorca a Valmala. Per tant, sembla que el document sigui un capbreu que mostra la possessió d'aquestes terres, però no el podia haver fet Dorca ni els seus homes perquè contenia tot un seguit d'apropiacions a costa dels seus sotsarrendataris a Pegeres.¹²¹

- *Querimoniae* dels homes de Font-rubí contra els seus castlans.

S'han conservat 3 *querimoniae* del poble de Font-rubí contra els seus castlans. Sembla que totes serien de la dècada dels 60 del segle XII. Aquestes queixes mostren un conflicte que no s'acaba de resoldre de forma satisfactòria, ja que, en totes, es queixen de Berenguer de Bleda indicant que aquest no canvia la seva forma d'actuar, però sí deixen d'aparèixer alguns dels altres *vicarii* dels que es queixen en la primera *querimoniae*.

A la primera, sembla que els veguers del comte eren prou atrevits per a col·laborar en l'expansió dels seus senyories com a magnats locals a expenses dels arrendataris lliures, que no eren prou forts per a poder-los contenir.¹²² En front d'aquests robatoris els pagesos tractaven de resistir-s'hi tant de manera passiva com més directa, però aquestes resistències seran vençudes pels

¹¹⁹ Garí, 1984, p. 43.

¹²⁰ Bisson, 1997, p. 80.

¹²¹ Bisson, 1997, p. 80.

¹²² Bisson, 1997, p. 83.

milites de Berenguer de Bleda, que no tenien cap mena de límit per a les seves accions. Destruïran collites, foradaran tones i confiscaran eines de treball. No es detindran per res, ni per Déu ni pel rei, deixant als pagesos sense cap mena de possibilitat d'evitar aquestes sostraccions.¹²³

La comunitat pagesa de Font-rubí amenaça amb fugir. Aquesta fugida és una acció contra unes accions que consideren il·legals (contra els *usaticos*) i unes que consideren il·legítimes (contràries al dret natural i a la moral).¹²⁴ Aquesta és l'única força que els resta als pagesos, privar als senyors de la seva força de treball i la seva producció, ja que si entressin en conflicte bèl·lic perdrien. Al no poder treballar menys, perquè qui moriria de gana serien les seves famílies, ja que per no produir excedents no deixarien d'haver de pagar als senyors, l'única forma de fer servir la seva força de treball com a eina de pressió és marxar a altres terres.

1. *Querimoniae* dels homes de Font-rubí contra els *vicarii* del comte: Ramon de Barberà, Berenguer de Bleda i la senyora Mediona (~1162, única dirigida a Ramon Berenguer IV).

Els homes de Font-rubí es queixen d'aquests personatges per les moltes "magnas, forces et toltes" que aquests els hi fan, entre les que trobem, bàsicament, queixes pel robatori de les seves collites. Destaquen les queixes contra Pere d'Arcs, home de Berenguer de Bleda, qui fa diversos mals i actes de pillatge, destacant l'ús de la violència de forma simbòlica al tallar les barbes als camperols. Per aquest motiu, demanen al comte que els restitueixi els antics usos o els deixi marxar, al considerar aquests pillatges com a exaccions addicionals. Aquestes queixes continuen amb una llarga llista d'actes de pillatge i agressió.¹²⁵

A més, sembla que "acusaven al comte Ramon Berenguer IV d'haver imposat ell mateix noves exaccions i *questae* en matèria d'ordi, de blat i de diners".¹²⁶ Tot i així, les queixes es centren, bàsicament, en els seus veguers. Les queixes

¹²³ Salrach, 1992, p. 27.

¹²⁴ Salrach, 1992, p. 26.

¹²⁵ Garí, 1984, pp. 32-33

¹²⁶ Bisson, 1997, p. 83.

d'aquests documents són concretes, però no tant detallades com les dels homes de Terrassa o les queixes contra Ramon de Ribes.¹²⁷

2. *Querimoniae* dels homes de Font-rubí contra Berenguer de Bleda i el seu castlà (1162-1170).

En aquesta segona *querimoniae* ens trobem també la mostra del pillatge i de l'apropiació de mals usos per part de Berenguer de Bleda i el seu castlà. Entre aquests, destacariem que són prestats als seus amics per a treballar com si fossin captius sense respecta'ls-hi cap dia, sigui Nadal, Pasqua o els dies solemnes de festa; a més, els tallen les barbes i els deixen sense menjar ni beure. També descriuen els mals usos exercits pels *armigers* i *bagases* de Berenguer de Bleda, que deshonoren a ells i a les seves dones, els arravaten les collites...¹²⁸

3. *Querimoniae* dels homes de Font-rubí contra Berenguer de Bleda i els seus castlans (1163-1170).

En aquesta tercera querimònia destacarien els drets d'alberga que accepta Berenguer de Bleda *cum omnia familia sua*. En aquest sentit, Martí de Font-rubí es queixa de que va albergar a tota la família de Berenguer de Bleda durant 5 *ebdomadas* i que s'allotjaven a la part superior de la seva casa deshonrant-lo. A més, també el varen robar dins d'aquest àmbit de l'hospitalitat. En aquesta *querimoniae* també hi ha un llistat de queixes per separat dels homes de Font-rubí centrades en el robatori de collites i diners.¹²⁹

- *Querimoniae* dels homes de Terrassa contra Deusde de Tamarit (~1150).

Aquest document consisteix en una llista de robatoris duts a terme per Deusde de Tamarit. Com exemple d'aquests tenim els furts a Guillem de Rovira, que consistien en 6 sous, un marrà i dos parells de pollastres; a Carbonell de Font

¹²⁷ Bisson, 1997, p. 84.

¹²⁸ Garí, 1984, p. 33.

¹²⁹ Garí, 1984, p. 34.

de Coloma, 15 sous; a Guillem de Gerouart, 6 quarteres de gra...¹³⁰ Bisson calcula la mitjana dels robatoris i l'estableix en uns 6 sous i 3 quarteres.

Deusde era un castlà de Terrassa que tenia un benefici sobre els ingressos comtals, el batlle l'havia de pagar 50 porcs (aquesta dada la coneixem gràcies al capbreu de rendes comtals de 1151-1152, on especifica que aquest castlà rep 50 dels 90 porcs que el comte té per cens a Terrassa. Per tant, rep més del 50% de les rendes del comte)¹³¹. Sembla que aquest benefici no era suficient per a ell i va imposar un seguit d'exaccions en forma d'apropiacions als homes de Terrassa. Aquestes són tan detallades que deixen clars els seus mètodes. Tot i rebre una bona part de la talla del batlle, ell visitava les cases i exigia diners i productes, perdent la paciència quan algú es resistia i actuant de forma violenta. Guillem Gerouart, de qui hem parlat anteriorment, a més de queixar-se del robatori patit, protesta perquè va colpejar a la seva mare i li va trencar una dent. Sembla que tenia costum de colpejar al cap quan perdia la paciència, ja que aquest no és l'únic cas. A Ramon Uldric, qui no informa de cap apropiació per part de Deusde, li va ferir al cap i Ramon Canet tampoc va poder fugir d'aquesta violenta acció de rebre un fort cop al cap, tot i pagar-ne 6 sous. A més, observem clarament que no feia distincions entre homes i dones; no l'importa a qui agredir físicament, i la mare de Guillem Gerouart no n'és l'únic exemple, ja que també va ferir a la dona de Pere Guillem de Bruguera, qui perdrà també 3 sous i 3 mitgeres d'ordi.¹³²

- *Querimoniae* dels homes de Caldes de Malavella i de Llagostera contra Arnau de Perella (~1150).

La querimònia comença amb una narració general de totes les accions del veguer, Arnau de Perella, que no eren considerades justes. Després d'aquesta narració, que mostra la infidelitat del veguer, detallaran les extorsions i apropiacions.

Després d'aquesta narració general s'inclou al document un llistat d'exaccions perfectament detallades que daten des de l'expedició del comte a Almeria

¹³⁰ Bisson, 1997, pp. 79-80.

¹³¹ Salrach, 1992, p. 25.

¹³² Bisson, 1997, p. 82.

(1147). Les tècniques preferides per a efectuar aquestes exaccions era "vendre la pau o el descàrrec a persones acusades d'haver violat la llei costumària"¹³³. Bisson calcula una mitjana de 5 sous i 10 diners per a les exaccions patides per 19 habitants de Caldes de Malavella i Llagostera en relació amb aquests descàrrecs. Però no totes les apropiacions eren per aquesta causa, també extorsionava per altres motius o sense tenir-ne. Respecte a la violència exercida, no en tenim cap prova escrita d'aquesta, però sí que sabem que expulsava als habitants del poble de les seves llars.¹³⁴ Aquesta manca de violència probablement és falta d'informació, no una falta real de violència. Aquesta segurament l'exerciria quan fos necessària i la seva falta al document podria ser produïda per dos motius bàsics: o va cometre les accions violentes anteriorment a les queixes per les exaccions, motiu pel qual els camperols espantats ja no exercien resistència, o les va dur a terme mentre es produïen les exaccions i els habitants del poble no les van trobar prou greus o adequades per a encabir-les en el llistat de queixes.

Aquestes exaccions, que són prou importants, les fa Arnau de Perella tot i que "percep cada any substancials rendes - porcs, gallines, pernil, vi, *cibaria* i serveis -". A més, fa pactes amb la pagesia i els trenca quan vol.¹³⁵ Per aquest motiu podem observar la visió que té la pagesia sobre Arnau, una persona que la seva paraula no té cap valor i extremadament cobdiciosa.

A part d'aquestes queixes per exaccions injustes hi ha un seguit de protestes contra Arnau de Perella, qui recapta importants quantitats de gra dels camperols que gasta a casa seva amb la seva família, amics, descendents i parents, també va fingir estar malalt quan el comte el va cridar per a la campanya d'Almeria i es va guardar els guanys per a ell mateix, fent el mateix cada any. No actua com el seu predecessor, Ramon Guillem, qui aplegava el sobrant de blat, ordi, farratge i mill; en canvi, ho consumeix ell tot sol. També explota les vinyes i s'apropia del raïm dels camperols per a elaborar un vi blanc selecte que *beu fidelment*. A més, elabora i consumeix un bon vi negre que Ramon Guillem feia servir com a intercanvi de farratge. Tampoc paga ni un ral

¹³³ Bisson, 1997, p. 86.

¹³⁴ Bisson, 1997, pp. 85-86.

¹³⁵ Salrach, 1992, p. 25.

al comte, mentre que Ramon Guillem li solia enviar el sobrant en metàl·lic. Però no només no paga el sobrant, sinó que ha desviat tots els ingressos judicials per al seu propi ús i es gasta les rendes en porcs. Totes aquestes accions les pot fer tranquil·lament al haver expulsat als antics batlles i col·locat a vells amics.¹³⁶ En aquest apartat de protestes els camperols tracten de mostrar al comte totes les pèrdues econòmiques que rep aquest. Aquesta actuació, segurament, té la voluntat de convèncer al seu senyor eminent dels avantatges que tindria per a ell, directament, l'expulsió d'Arnau de Perella d'aquestes terres mostrant-li el poc servei que li fa. A més, al parlar de l'expulsió dels antics batlles i de la bona actuació del predecessor d'Arnau, observem la visió del passat com a una època millor.

Arnau de Perella tenia una clientela creixent que depenia d'ell directament i no del comte. Inicialment, el comte l'havia nomenat supervisor dels seus batlles i, per a aquesta acció, havia rebut certes masies i ingressos en feu. A més, s'extreu del document que havia de treballar aquestes terres ell mateix i que ho feia amb dos bous, però amb la producció que n'extreia d'aquestes no obtenia ni per a poder alimentar als gossos. Amb aquest document, que marca que és el que s'esperava del personatge i les seves actuacions posteriors, podem tenir una idea descrita de forma exhaustiva d'una de les formes de naixement d'un senyoriu.¹³⁷

- *Querimoniae* dels homes de Corró contra Pere de Bell-lloc (1162-1170).

En aquesta querimònia dels homes de Corró s'ha pogut observar que aquests es presenten com a *franchearii*; sembla que encara recorden la seva condició, que podem observar que s'ha anat diluint amb el pas dels segles.

Les queixes contra Pere de Bell-lloc són perquè es va presentar de forma violenta al poble del comte-rei. Arrossegava als homes en molts casos lligats pel coll i els tancava a la presó per a demanar rescat. Quatre habitants del poble pateixen també furts de collita i d'animals com succeïa a altres llocs. Aquestes accions no mostren un exacció rutinària com podem observar a altres documents com el de Ribes, sinó que parlen d'una incursió violenta per a

¹³⁶ Bisson, 1997, p. 86.

¹³⁷ Bisson, 1997, p. 88.

enriquir-se. Pere de Bell-lloc no tenia drets a Bell-lloc i, per aquest motiu, trobarà en el pillatge a la vila una acció lucrativa, ja sigui per cobdícia o per un atac d'ira.¹³⁸

- *Querimoniae* dels homes de Ribes, Queralbs i Pardines (Fustanyà i Batet)¹³⁹ contra Ramon de Ribes.

En aquesta querimònia Bisson fa un càlcul de la mitjana de les apropiacions que estima en uns 20 sous a Ribes i Queralbs, però una quantitat menor a Pardines.¹⁴⁰

La majoria de les queixes són per apropiacions de diners i, en general, Ramon de Ribes les justifica amb algun mal ús que no li pertoca o, senzillament, s'inventa. Entre aquestes parla de casos d'intestats, d'esterilitat de morts, de marxes d'infants o de qualsevol mena de litigi.¹⁴¹ Berenguer Bonfill va pagar 20 sous per dues vaques heretades d'una pagesa eixorca; Pere Baig paga 12 sous per la redempció de la seva filla que es va casar a la Cerdanya; Bernat de Boxó paga 28 sous pel prometatge de la seva filla, que va morir abans de noces; Ermessen i el seu marit paguen 5 sous per la mort de la seva filla, i Guillem Pere, la seva millor vaca *perquè vaig prendre dos formatges quan tenia fam i des de llavors no he pogut treballar*. Altres pagesos no troben una justificació a les extorsions, com Berenguer Bonfill, que diu que li van prendre 20 sous injustament, i Pere Amat, que es queixa de que li va prendre una bona vaca però no sap perquè.¹⁴² Que siguin capaços de justificar l'acció i el pagament no significa que considerin just o legítim aquest (en cas de considerar-ho no es queixarien), però sí que mostra una consciència d'una nova exacció, i la imposició d'aquesta, amb el pas del temps, acabarà convertint-ho en un pagament que consideraran just i legítim per costum. De totes maneres, el cas de Berenguer Bonfill és dubtós, ja que diu que li va prendre injustament i, aquesta afirmació, pot significar que sí que coneix el motiu i que no el considera adequat; per tant, podria ser una exacció més com els exemples anteriors. En canvi, el cas de Pere Amat és més significatiu, ja

¹³⁸ Bisson, 1997, p. 82.

¹³⁹ Salrach, 1992, p. 26.

¹⁴⁰ Bisson, 1997, p. 82.

¹⁴¹ Bisson, 1997, pp. 82-83.

¹⁴² Salrach, 1992, p. 27.

que nega conèixer el perquè. En aquest cas, podem deduir que no només feia exaccions justificades per unes noves impositions que tractava d'aplicar com a quelcom habitual, sinó que en cas de no trobar una causa no dubtava a prendre allò que volia.

La violència no l'exercia sense causa, però hi han casos clars que mostren que no dubtava gens en aplicar-la. Per exemple, quan un familiar d'un desposseït va queixar-se de les apropiacions que rebien, Ramon el va colpejar al cap amb l'esperó, de tal forma que ja no es tornarà a aixecar del llit fins a la mort 3 dies després. Tampoc sembla que tingués cap problema a trencar la Pau i Treva de l'Església, i no va dubtar a copejar un camperol que va gosar apel·lar al rei a la mateixa porta de l'església. Aquests casos evidents de violència mostren perquè la majoria s'apartava del seu camí.¹⁴³

A més de les apropiacions de diners també va fer-ne de majors, com l'apropiació del mas de Rocacorba que va retenir *ad dominicum*. També va demostrar que no temia ni respectava al rei i va destruir el seu molí per a poder construir-ne un seu i rebre'n els beneficis.¹⁴⁴

- *Querimoniae* dels homes de Soriguera i Soriguerola (Cerdanya) contra els senyors de Castellbó.

En aquest seguit de clams, trobem les queixes d'aquests camperols en forma de llistat exhaustiu de les exaccions arbitràries i robatoris exercits pels senyors de Castellbó. Aquests senyors empen l'ús de la violència per a aquests. Aquestes queixes no difereixen gaire d'altres citades anteriorment.¹⁴⁵

- *Querimoniae* dels homes de Sant Pere d'Escales contra homes d'armes (segona meitat del segle XII).

El homes de Sant Pere d'Escales es queixen al seu senyor eminent que, en aquest cas, és el bisbe, i també al capítol d'Urgell en general. Les queixes són pel pillatge patit sobre els seus béns i a la casa de Sant Pere per un grup de guerrers que, a més del pillatge, han provocat destruccions diverses. Primer

¹⁴³ Bisson, 1997, p. 83.

¹⁴⁴ Bisson, 1997, p. 83.

¹⁴⁵ Bolòs, 2006, p. 15.

parlen de les destruccions als béns eclesiàstics. Expliquen que la casa de Sant Pere ha estat trencada, robada i cremada, i detallen els robatoris de llibres i els danys ocasionats a les dominatures de Sant Pere.¹⁴⁶ Aquest ordre primer de les destruccions de béns de l'Església sembla tenir la voluntat d'atraure l'atenció del capítol d'Urgell i, d'aquesta manera, aconseguir que actuïn en defensa dels seus béns. I, provocant aquesta actuació, poder aconseguir que els solucionin els seus problemes a l'evitar que es rebin accions violentes a les terres del bisbat.

A continuació, els pagesos tinents de l'Església, protesten també al prelat i als canonges per les violències que han patit ells. Entre aquestes violències parlen de robatoris de bestiar, segrest d'homes - amb la posterior exigència d'un rescat -, destrucció de béns i la crema i enderrocament del molí.¹⁴⁷ Finalment, demanen al bisbe que "s'endrez tot aquest feit"¹⁴⁸.

- *Querimoniae* dels homes d'Hostafrancs contra Bernat de Peramola, Na Ramia i Guillem d'Ofegat.

Els homes d'Hostafrancs es queixen de tres petits senyors que col·laboren per a poder ascendir socialment, de diversos abusos i robatoris entre els quals sembla destacar el verb *tolgre* (derivat del terme llatí *tollere*). Aquestes queixes fan una relació exhaustiva dels béns i diners presos a cadascú dels homes d'Hostafrancs. Entre aquests robatoris (en alguns casos no són robatoris sinó rescats, redempcions o fermances forçades) parlen de someres, ovelles, bous, tones, arque, ordi, anyells, càvecs, calderes i roba (guadangues, llençols i plumacios); per tant, podem observar que tots estan relacionats amb la vida quotidiana i eren fonamentals per a la supervivència dels pagesos.¹⁴⁹ Aquestes accions estan comeses per petits guerrers locals, que sembla que serien guardians de torres i castells, que no respecten el dret d'asil eclesiàstic (ja que forcen l'entrada de l'església d'Urgell i s'enduen un home amb les mans lligades que tindran pres durant tres dies *a la torre de la tàvega*).¹⁵⁰

¹⁴⁶ Salrach, 1992, p. 24.

¹⁴⁷ Salrach, 1992, p. 24.

¹⁴⁸ Salrach, 1992, p. 24.

¹⁴⁹ Rasico, 1985, pp. 284-285.

¹⁵⁰ Rasico, 1985, p. 285.

5. CONCLUSIONS

Les *querimoniae* evolucionen des de la seva aparició al segle XI, com a una evolució del capbreu que pren la forma d'inventari de queixes, fins a la seva desaparició a inicis del segle XIII, fruit de l'evolució de l'aparell judicial i de l'acceptació per part de les figures privilegiades dels abusos i noves exaccions als camperols.

Durant el segle XI, les *querimoniae* acompanyen, marquen i expliquen la primera revolta feudal en la que els grans senyors lluiten per a privatitzar els dominis públics del comte. En aquest sentit, les queixes entre els senyors són per a mantenir i ocupar part d'aquest territori que administraran amb una xarxa de vassalls en forma d'agents senyorials. Al segle XII, aquests documents evolucionen per a servir als agents senyorials en la segona revolta feudal, en la que busquen convertir-se en petits senyors de ple dret a costa dels seus senyors, i les queixes seran sobre els drets que tenen per herència del territori, dels senyors que volen evitar aquesta pèrdua de poder i dels camperols que pateixen, sobre ells, les conseqüències d'aquestes lluites de poder. A partir del segle XIII, les *querimoniae* desapareixeran donant lloc a altres tipologies documentals que les supliran, entre les que destacarien els memorials de greuges, i que seran més efectives dins de la nova comprensió de la justícia. Observem, doncs, que les querimònies existeixen en el període en el que es dóna més importància a la paraula donada pel costum, una comunitat o una persona privilegiada, a les proves escrites; deixant de tenir sentit al valorar més les proves escrites.

Les querimònies, doncs, mostren una visió des del punt de vista dels protagonistes de les violències i les propietats del feudalisme ple. En aquests, es pot observar com lluiten per la propietat de les terres i de l'excedent pagès, tant els nobles com aquells que no ho són però, que per riquesa i poder, tracten d'esdevenir-hi. Dins d'aquesta lluita de poder i de les clienteleles de cada senyor, el pagès és el gran perjudicat. Aquest camperol és la base de tot el sistema, s'encarrega de la producció d'aliment i de produir la riquesa, però no la pot gaudir. Primer ha de pagar tot un seguit de petites exaccions que en conjunt

l'ofeguen i, a sobre, pateix la lluita entre els senyors per a aconseguir tenir més riqueses i prestigi, fent que la seva situació sigui encara més dura. Les *querimoniae* que provenen dels camperols ens permeten veure la seva situació. No podien defensar-se de cap manera contra els atacs dels senyors, només podien tractar de suplicar ajuda al comte per tal de que intervingués, però aquesta ajuda no solia arribar. Cal tenir en compte que els comtes estaven en plena conquesta i no volien pressionar gaire als senyors que eren els seus soldats. Per aquest motiu trobem algunes vil·les que repeteixen els seus clams i poques accions directes del comte de Barcelona, que n'era el senyor directe d'aquestes comunitats pageses. L'única solució restant era l'exili, però la situació als voltants no era gaire millor.

Aquest treball ha pogut recollir un gran nombre de les *querimoniae* tractades per diferents autors, tant per a efectuar estudis històrics com lingüístics, permetent que s'hagi pogut estipular de forma concisa les formes bàsiques d'aquesta tipologia documental tan diversa en forma i procedència.

L'estudi d'aquesta tipologia documental ha permès observar que encara queda un llarg camí per a la correcta comprensió d'aquests documents i de l'època medieval, i ha obert noves línies d'estudi. En relació al segle XI, caldria fer un estudi de conjunt de les querimònies trobades i prosseguir la cerca d'aquests documents que encara estan sense estudiar a alguns arxius, ja que les estudiades per Blanca Garí només abracen les *querimoniae* relacionades amb el llinatge dels Castellvell. Un cop recollida la informació s'hauria de procedir a lligar aquests documents amb la resta de documentació de les famílies nobiliàries afectades per a poder reconstruir millor la tensió i les propietats i acords de cadascuna d'elles. Reconstruint d'aquesta manera els llinatges familiars. Amb aquests documents es podria reconstruir les interrelacions entre nobles i els conflictes oberts, observant part dels costums i de la realitat social del moment.

Respecte al segle XII, els estudis es centren únicament en les querimònies que surten dels camperols, mentre que les altres resten poc treballades i citades. Caldria estudiar aquestes de la mateixa forma que les del segle XI, fent un estudi general i estudis particulars de les històries i propietats de cada família

nobiliària. Respecte a les que provenen dels camperols caldria un estudi amb més profunditat. Cal destacar que la majoria de l'escrit sobre aquesta tipologia s'empra per a l'estudi de la microhistòria o per a justificar una part concreta de la història, però que no s'ha estudiat la tipologia en profunditat. Per tant, caldria fer una comparativa entre les *querimoniae*, recollint totes les estudiades i cercant-ne de noves. A més, falta un estudi sobre la societat i els bens de les classes menys privilegiades que, al comparar els robatoris amb els inventaris post-mortem ens podrien permetre tenir una millor idea de les possessions de les classes baixes i de quins objectes són els més importants.

Finalment, aquesta tipologia documental es podria fer servir per a reconstruir la història de les mentalitats. Arrel d'aquests documents sense formularis podem observar els pensaments i sentiments en primera persona, sobretot destacant el concepte de justícia provinent dels camperols, que tenen poques possibilitats de deixar per escrit els seus pensaments i sentiments. També ajudaria a reconstruir la línia de pensament dels nobles en relació amb el llinatge i els drets sobre les propietats com ja ha parlat una mica la doctora Blanca Garí a la seva obra sobre el llinatge dels Castellvell.

6. ÍNDEX DE LES *QUERIMONIAE*

Exemples de <i>querimoniae</i> entre senyors i vassalls (segle XI)	23
• <i>Querimoniae</i> de Ponç -comte d'Empúries- contra Gaufred -comte de Rosselló-, el seu fill -Gilabert- i contra alguns dels seus homes (1040 -1074)...	23
• <i>Querimoniae</i> del comte Ramon Guifré de Cerdanya contra el vescomte Bernat (1061)	25
• <i>Querimoniae</i> del noble Guitart Isarn, senyor de Cabot, contra uns vassalls seus (1080 - 1095)	25
• <i>Querimoniae</i> del noble Arnau contra el seu fill Guillem Arnau (1091)	26
Exemple de <i>querimoniae</i> entre diferents senyors (segles XII - XIII)	30
• <i>Querimoniae</i> del bisbe de Barcelona contra Ramon Bremon de Castellbisbal (1136-1160)	30
Exemples de <i>querimoniae</i> entre senyors i vassalls (segles XII - XIII)	31
• <i>Querimoniae</i> inclosa en el plet entre Guillem Ramon II de Castellvell i el seu vassall Ponç Pere de Banyeres (28 de maig de 1143).....	31
Queixes dels vassalls contra els senyors	32
• <i>Querimoniae</i> del fill d'Arnau d'Igualada contra el senyor d'Òdena (1121-1158).....	32
• <i>Querimoniae</i> de Berenguer de Castellvell contra el seu senyor Guillem Ramon II de Castellvell i el seu fill Guillem Ramon III (1157-1166)	32
• <i>Querimoniae</i> de Bonet de Cugulada contra la seva senyora Giulia de Banyeres (a partir de 1159).	34
• <i>Querimoniae</i> del bisbe de Barcelona i els seus canonges contra Berenguer (2 de juliol de 1161).....	35
Queixes dels senyors contra els vassalls	35
• <i>Querimoniae</i> dirigida per Guillem Ramon II de Castellvell contra el seu vassall Berenguer de Castellvell, castlà de Castellvell (1157-1166).....	35
• <i>Querimoniae</i> dirigida per Guillem Ramon i Guillem de Montcada contra el seu castlà i vassall Ramon de Castellet (1165-1172).....	36
Queixes del comte contra els seus vassalls.....	36
• <i>Querimoniae</i> del comte Ramon Berenguer IV contra Arnau de Perella (1147-1162).....	36
• <i>Querimoniae</i> del comte Ramon Berenguer IV contra Gaucerando de Sales (1157-1162).....	37
• <i>Querimoniae</i> del comte Ramon Berenguer IV contra Berenguer de Mir (1131-1162).....	38

• <i>Querimoniae</i> del comte Ramon Berenguer IV contra Bernat d'Anglesola (en un judici sense datació, 1131-1162).....	38
• <i>Querimoniae</i> del comte Ramon Berenguer IV contra Guillem de Sant Martí (1131-1162).....	39
Exemples de <i>querimoniae</i> entre camperols i senyors (segles XII-XIII)	39
• <i>Querimoniae</i> de Valmala contra Dorca.....	39
• <i>Querimoniae</i> dels homes de Font-rubí contra els seus castlans.....	39
1. <i>Querimoniae</i> dels homes de Font-rubí contra els <i>vicarii</i> del comte: Ramon de Barberà, Berenguer de Bleda i la senyora Mediona (~1162, única dirigida a Ramon Berenguer IV).....	40
2. <i>Querimoniae</i> dels homes de Font-rubí contra Berenguer de Bleda i el seu castlà (1162-1170).	41
3. <i>Querimoniae</i> dels homes de Font-rubí contra Berenguer de Bleda i els seus castlans (1163-1170).....	41
• <i>Querimoniae</i> dels homes de Terrassa contra Deusde de Tamarit (~1150).41	
• <i>Querimoniae</i> dels homes de Caldes de Malavella i de Llagostera contra Arnau de Perella (~1150).	42
• <i>Querimoniae</i> dels homes de Corró contra Pere de Bell-lloc (1162-1170)...	44
• <i>Querimoniae</i> dels homes de Ribes, Queralbs i Pardines (Fustanyà i Batet) contra Ramon de Ribes.....	45
• <i>Querimoniae</i> dels homes de Soriguera i Soriguerola (Cerdanya) contra els senyors de Castellbó.	46
• <i>Querimoniae</i> dels homes de Sant Pere d'Escales contra homes d'armes (segona meitat del segle XII).....	46
• <i>Querimoniae</i> dels homes d'Hostafrancs contra Bernat de Peramola, Na Ramia i Guillem d'Ofegat.	47

7. BIBLIOGRAFIA

Avenoz, G. "La lengua y la escritura: catalán y aragonés en sus primeros textos" a *Na Nosa Lyngoage Galega*. Instituto da Lingua Galega. Santiago de Compostela, 2007.

Aventín, M. *La Catalunya feudal*. Editorial UOC. Barcelona, 2005.

Aventín, M. *La societat rural a Catalunya en temps feudals*. Columna. Barcelona, 1996.

Balari i Jovany, J. *Orígenes históricos de Cataluña II*. Hijos de J. Jepús. Sant Cugat del Vallès, 1954.

Benito i Monclús, P. "Els "clamores" de Sant Cugat contra el fill del Gran Senescal i altres episodis de terrorisme nobiliari (1161-1162)" a *Anuario de Estudios Medievales*, vol. 30, núm 2, pp. 851-885. Institució Milà i Fontanals. Barcelona, 2000.

Bisson, T. *Fiscal accounts of Catalonia under the early count-kings (1151-1213)*. Vol. 1. University of California. California, 1984.

Bisson, T. *L'impuls de Catalunya. L'època dels primers comtes-reis (1140-1225)*. Eumo Editorial. Capellades, 1997.

Bisson, T. "Lordship and dependence in Southern France (1050-1200)" a *Señores, siervos y vasallos en la Alta Edad Media: XXVIII Semana de Estudios Medievales*, pp. 413-438. Institución Príncipe de Viana. Estella, 2001.

Bisson, T. "The crisis of the Catalanian Franchises (1150-1200)" a *Estudi General: Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona*, núm. 5-6, pp. 153-174. Universitat de Girona. Girona, 1986.

Bisson, T. *The crisis of the Twelfth Century: Power, Lordship, and the Origins of European Government*. Princeton University Press. Princeton, 2009.

Bisson, T. "The organized peace in southern France and Catalonia (c. 1140-1233)" a *The American Historical Review*, núm. 82, pp. 290-311. American Historical Association. Oxford, 1977.

Bisson, T. *Tormented Voices. Power, Crisis and Humanity in Rural Catalonia 1140-1200*. Harvard College. United States of America, 1998.

Bloch, M. *La sociedad feudal*. Akal. Madrid, 1988.

Bolòs, J. *Diplomatari del monestir de Santa Maria de Serrateix (segles X-XV)*. Fundació Noguera. Barcelona, 2006.

Bonnassie, P. *Catalunya mil anys enrere*. Edicions 62. Barcelona, 1981.

Bonnassie, P. *Del esclavismo al feudalismo en Europa occidental*. Crítica. Madrid, 1993.

Catafau, A. "Albera: una frontera a l'edat mitjana?" a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Actes del congrés: Fronteres (2011), pp. 33-51. Institut d'Estudis Empordanesos. Figueres, 2011.

Cuadrada, C. "Senyors i ciutadans: les senyories catalanes a la baixa edat mitjana" a *Revista d'Història Medieval*, núm. 8, pp. 57-77. Universitat de València. València, 1997.

Duby, G. "La vulgarisation des modèles culturels dans la société féodale" a *Niveaux de culture et groupes sociaux. Actes du Colloque 1966*. Mouton. París, 1967.

Duby, G. *Los tres órdenes o lo imaginario del feudalismo*. Argot. Barcelona, 1986.

Farias Zurita, V. "Una <<querimonia>> desconeguda procedent de l'antic arxiu de Sant Cugat del Vallès" a *Gausac*, núm. 5, pp. 99-104. Grup d'estudis locals de Sant Cugat. Sant Cugat, 1994.

Feliu, G. *La llarga nit feudal: mil anys de pugna entre senyors i pagesos*. Universitat de València. València, 2010.

Fernández Viladrich, J. "Les corts comtals a Catalunya al caient del mil·leni" a *Revista de Dret Històric Català*, núm. 10, pp. 9-93. Societat Catalana d'Estudis Jurídics. Barcelona, 2011.

Ferrer i Mallol, M. T. "Un memorial de greuges de la mà menor de Lleida contra la mà major (s. XV)" a *Miscel·lània Homenatge a Josep Lladonosa*, pp. 293-314. Institut d'Estudis Ilerdencs. Lleida, 1992.

Freedman, P. *Assaig d'història de la pagesia catalana (segles XI-XV)*. Edicions 62. Barcelona, 1988.

Freedman, P. "Servitud pagesa a la Catalunya medieval" a *Catalan Historical Review*, núm. 6, pp. 147-156. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona, 2013.

Freedman, P. "Siervos, campesinos y cambio social" a *Señores, siervos y vasallos en la Alta Edad Media: XXVIII Semana de Estudios Medievales*, pp. 127-146. Institución Príncipe de Viana. Estella, 2001.

Freedman, P. "The German and Catalan Peasant Revolts" a *The American Historical Review*, vol. 98, nº 1, pp. 39-54. American Historical Association. Oxford, 1993.

Garí, B. "Haec sunt rencuras... anàlisi de una querimonia catalana del siglo XI" a *Homenaje al profesor Juan Torres Fontes*, vol. 1, pp. 605-612. Universidad de Murcia. Murcia, 1987.

Garí, B; Hernando, J; Riu Riu, M; Sancho, M; Serra, A. *Història Medieval Universal*. Textos docents, 25. Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica de la UB. Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona. Barcelona, 2005.

Garí, B. "La resolución de conflictos en la Cataluña del siglo XI. Apuntes para una relectura de los inventarios de "agravios" feudales" a *Acta historica et archaeologica medievalia*, núm. 25, pp. 63-72. Universitat de Barcelona. Barcelona, 2004.

Garí, B. "Les *querimoniae* feudales en la documentació catalana del siglo XII (1138-1178) a *Medievalia*, núm. 5, pp. 7-49. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra, 1984.

Geary, P. "Vivre en conflit dans une France sans Etat. Typologie des mécanismes de règlement des conflits (1050-1200) a *Annales. Économies*,

Sociétés, Civilisations, núm. 41, pp. 1107-1133. École des Hautes Études en Sciences Sociales. París, 1986.

Gispert, J. "Procés de feudalització: anàlisi de la conflictivitat en la gestió del domini de Vilabertran. Segle XII" a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, núm. 31, pp. 149-187. Institut d'Estudis Empordanesos. Figueres, 1998.

Iglesia Ferreirós, A. "La difusión del derecho común en Cataluña" a *El dret comú i Catalunya. I. Actes del Ier Simposi Internacional de 1990*, pp. 89-180. Fundació Noguera. Barcelona, 1991.

Lluch, R. "De nuevo sobre los mansos bajomedievales catalanes" a *La Corona de Aragón en el centro de su historia, 1208-1458. Aspectos económicos y sociales*, pp. 89-108. Grupo CEMA. Zaragoza, 2010.

Manuel Mundó, A. "Nous estudis sobre el feudalisme català (segles IX a XIII)" a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. 27, pp. 393-398. Institut d'Estudis Gironins. Girona, 1984.

Masnou, J. M. "El bisbat de Vic durant l'episcopat de Ramon Gaufred (1110-1145)" a *Revista Catalana de Teologia*, vol. XXVII núm. 2, pp. 257-293. Facultat de Teologia de Catalunya. Barcelona, 2002.

Mateu Ibars, J. *Inventari de "res comunes" trobades en una "querimonia" o clam: s. XII*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1998.

Melgosa, E. "La Querimonia, las Costumbres y Matrimonio en el Valle de Arán" a *Lo Canyeret*, núm. 38, pp. 7-9. Il·lustre Col·legi d'advocats de Lleida. Lleida, 2004.

Moran, J., Ferrer, J. "Greuges de Ponç I, comte d'Empúries, contra Gausfred II, comte de Rosselló (1050-1060)" a *Llengua & Literatura*, núm. 18, pp. 7-44. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona, 2007.

Negre, P. "Dos importantes documentos del conde de Ampurias, Poncio I" a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. 14, pp. 229-262. Institut d'Estudis Gironins. Girona, 1960.

Piskorsky, V. *El problema de la significación y del origen de los seis <<mals usos>> en Cataluña*. Universitat de Barcelona. Barcelona, 1929.

Poly, J. P., Bournazel, E. *La mutación feudal. Siglos X-XIII*. Labor. Barcelona, 1981.

Rasico, P. D. "El català pre-literari en uns documents de l'antic bisbat d'Urgell (segles XI-XII)" a *Urgellia*, 7, pp. 281-305. Societat cultural Urgel-litana. Urgell, 1985.

Rodón, E. *El lenguaje técnico del feudalismo en el siglo XI en Cataluña*. Institució Milà i Fontanals. Barcelona, 1957.

Ruiz Doménech, J. E. *L'estructura feudal*. Ediciones del Mall. Barcelona, 1985.

Ruiz Doménech, J. E. "Las prácticas judiciales en la Catalunya feudal" a *Història*, núm. 9, pp. 1-28. Universidad de Sevilla. Sevilla, 1982.

Ruiz Gómez, V. "Petita comunitat, mala senyoria i economia moral. Poders i resistències a Terrassa (segles XI i XII)" a *Terme*, núm. 21, pp. 53-83. Centre d'Estudis Històrics de Terrassa. Terrassa, 2006.

Sabaté i Curull, F. "La Catalunya dels segles X-XII i la definició historiogràfica del feudalisme" a *Catalan historical review*, núm. 3, pp. 163-184. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona, 2010.

Sabaté i Curull, F. "The Catalonia of the 10th to 12th centuries and the historiographic definition of feudalism" a *Catalan historical review*, núm. 3, pp. 31-53. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona, 2010.

Sabaté i Curull, F. *La feudalización de la sociedad catalana*. Universidad de Granada. Granada, 2007.

Sabaté i Curull, F. "L'apparition du féodalisme dans la péninsule Ibérique. Etat de la recherche au commencement du XXIe siècle." A *Cahiers de civilisation médiévale*, vol. 49, núm. 193, pp. 49-69. Université de Poitiers. Poitiers, 2006.

Sabaté i Curull, F. "Orden y desorden. La violencia en la cotidianidad bajomedieval catalana" a *Aragón en la Edad Media*, núm. 14-15, pp. 1389-1408. Universidad de Zaragoza. Zaragoza, 1999.

Salrach, J. M. "Agressions senyorials i resistències pageses en el procés de feudalització (s. XI-XII)" a *Revoltes populars contra el poder de l'Estat*, pp. 11-29. Jornades de Debat del Centre de Lectura de Reus. Reus, 1990.

Salrach, J. M. "Jaume I: Una valoració del regnat" a *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. XIX, pp. 87-100. Societat Catalana d'Estudis Històrics. Barcelona, 2008.

Salrach, J. M. *Justícia i poder a Catalunya abans de l'any 1000*. Eumo. Barcelona, 2013.

Salrach, J. M. *La formación del campesinado en el Occidente antiguo y medieval. Análisis de los cambios en las condiciones de trabajo desde la Roma clásica al feudalismo*. Síntesis. Madrid, 1997.

Salrach, J. M. "Les modalités du règlement des conflits en Catalogne aux XIe et XIIe siècles" a *Actes des congrès de la Société des historiens médiévistes de l'enseignement supérieur public*, núm. 31, pp. 117-134. Publications de la Sorbonne. Angers, 2000.

Salrach, J. M. "Orígens i transformacions de la senyoria a Catalunya (segles IX-XIII)" a *Revista d'Història Medieval*, núm. 8, pp. 25-55. Universitat de València. València, 1997(2).

Salrach, J. M. "¿Que diferenciaba a los campesinos del siglo IX a los del siglo XII en Cataluña?" a *Señores, siervos y vasallos en la Alta Edad Media: XXVIII Semana de Estudios Medievales*, pp. 309-362. Institución Príncipe de Viana. Estella, 2001.

Sánchez Martínez, M. "Violencia señorial en la Cataluña Vieja: La posible práctica del "ius maletractandi" en el término de Castellfollit (primer tercio del siglo XIV)" a *Miscel·lània de Textos Medievals*, vol. 8, pp. 199-229. Institució Milà i Fontanals. Barcelona, 1996.

Sánchez Martínez, M. (Comp) *Estudios sobre la renta, fiscalidad y finanzas en la Cataluña bajomedieval*. Institució Milà i Fontanals. Barcelona, 1993.

Soldevilla, X. "Una vila empordanesa a l'Edat mitjana. Torroella de Montgrí, segles XIII-XIV" a *Quaderns de la Selva*, núm. 15, pp. 89-103. Centre d'Estudis Selvatans. Santa Coloma de Farners, 2003.

To Figueras, Ll. "Drets de justícia i masos: hipòtesi sobre els orígens de la pagesia de remença" a *Revista d'Història Medieval*, núm. 6, pp. 139-147. Universitat de València. València, 1995.

Torra, D. "Una "querimonia" en defensa de Sant Pau de Fontclara" a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. 49, pp. 561-566. Institut d'Estudis Gironins. Girona, 2008.

Vilaginés, J. *La gent i el paisatge. Estudis sobre el Vallès medieval*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2006.

White, S. "Proposing the ordeal and avoiding it: strategy and power in western french litigation" a *Cultures of power, lordship, status and process in twelfth-century Tuscany*, pp. 89-123. University of Pennsylvania Press. Filadèlfia, 1995.

8. WEBGRAFIA

<http://dcvb.iecat.net/> Consultat 01/03/2014